

PODSTAWOWE FAKTY O ORGANIZACJACH POZARZĄDOWYCH – RAPORT Z BADANIA 2002

SPIS TREŚCI

WSTĘP	2
I. PODSTAWOWE FAKTY O ORGANIZACJACH POZARZĄDOWYCH – STOWARZYSZENIACH I FUNDACJACH	3
II. METODOLOGIA BADANIA	4
III. PODSTAWOWE DANE O LICZBIE, ROZKŁADZIE TERYTORIALNYM I WIEKU ORGANIZACJI	5
IV. POLA, FORMY I ZASIĘG DZIAŁAŃ	8
V. LUDZIE W ORGANIZACJACH	11
VI. ZARZĄDZANIE W ORGANIZACJACH	15
VII. OTOCZENIE DZIAŁAŃ ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH	17
VIII. FINANSE ORGANIZACJI	19
IX. PROJEKT USTAWY O DZIAŁALNOŚCI POŻYTKU PUBLICZNEGO I O WOLONTARIACIE	25
X. INNE PROBLEMY PRAWNE	28
XI. JAWNOŚĆ I OBIEG INFORMACJI	28
XII. WYKORZYSTANIE TECHNOLOGII INFORMATYCZNYCH W DZIAŁANIACH ORGANIZACJI	30
XIII. MOCNE I SŁABE STRONY ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH W ICH WŁASNEJ OCENIE	31
XIV. UWAGI KOŃCOWE	34

WSTĘP

W drugiej broszurze serii Wydawniczej Stowarzyszenia KLON/JAWOR „Warto Wiedzieć Więcej – badania organizacji pozarządowych” przedstawiamy **podstawowe wyniki badania organizacji pozarządowych w Polsce, przeprowadzonego w 2002 roku.**

* Badanie to ma szczególną wartość, ponieważ po raz pierwszy zostało wykonane **na losowej, reprezentatywnej, warstwowej próbie organizacji** i w związku z tym upoważnia do wnioskowania na temat sektora pozarządowego. Sektor pozarządowy może być różnie definiowany – w tym badaniu przyjęliśmy, że są to **stowarzyszenia i fundacje.**

Badanie prowadzone było w dwóch etapach. Celem pierwszego etapu było określenie ogólnych parametrów populacji, przede wszystkim faktycznej liczby aktywnych organizacji a także losów tych, które działać przestały. Wiedza ta była konieczna aby następnie móc precyzyjniej ekstrapolować i interpretować wyniki właściwego badania prowadzonego na próbie organizacji.

Badanie zostało zaprojektowane przez Zespół Badawczy Stowarzyszenia KLON/JAWOR we współpracy z Instytutem Filozofii i Socjologii PAN, oraz dzięki wsparciu Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności, Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej oraz Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości. Dane zostały zebrane przez ankieterów Zakładu Badań Naukowych Polskiego Towarzystwa Socjologicznego w dniach 21 czerwca – 13 września 2002 r.

*Zespół Badawczy Stowarzyszenia KLON/JAWOR
Justyna Dąbrowska, Marta Gumkowska, Kuba Wygnański*

Serdecznie dziękujemy wszystkim, którzy przyczynili się do realizacji tego badania służąc nam radą i pomocą w jego przygotowaniu, w szczególności dr Henrykowi Banaszakowi, dr Jerzemu Bartkowskiemu, Tomkowi Bruskiemu, Joergowi Forbrigowi, prof. dr hab. Piotrowi Glińskiemu, Agnieszce Rymczy, dr hab. Franciszkowi Sztabińskiemu, dr Robertowi Sobiechowi i Markowi Tuszyńskiemu.

Szczególne podziękowania należą się organizacjom, które poświęciły swój czas i wzięły udział w badaniu.

* Niniejszy raport, a także wyniki innych badań trzeciego sektora, można znaleźć w portalu organizacji pozarządowych www.ngo.pl w serwisie BADANIA.

I. PODSTAWOWE FAKTY O ORGANIZACJACH POZARZĄDOWYCH – STOWARZYSZENIACH I FUNDACJACH

- W Polsce **zarejestrowanych** jest ponad **36.500 stowarzyszeń** i ponad **5.000 fundacji**.
- **Przynajmniej 58% spośród ogółu zarejestrowanych organizacji aktywnie prowadzi działania.** Natomiast w przypadku 10% zarejestrowanych organizacji udało się ustalić, że w praktyce nie prowadzą obecnie żadnych działań.
- 91% organizacji powstało po 1989 roku, zaś 25% organizacji liczy mniej niż 4 lata.
- 49% zarejestrowanych organizacji ma siedzibę **w dużych miastach** (byłych i teraźniejszych wojewódzkich).
- Najwięcej stowarzyszeń i fundacji wskazuje jako jedno z najważniejszych **pól działań** sport (59,3%), oświatę i edukację (48,2%), ochronę zdrowia, rehabilitację i pomoc niepełnosprawnym (32,6%) oraz kulturę i sztukę (27,4%).
- Ponad połowa (55%) organizacji **nie zatrudnia stałego płatnego personelu**.
- 35% organizacji zatrudnia pracowników na umowę o pracę. Łączną wielkość zatrudnienia w organizacjach szacować można na ok. 62.000 pełnych etatów co stanowi 0,58% zatrudnienia poza rolnictwem w Polsce.
- W pracy połowy organizacji zaangażowani są **wolontariusze (nie będący jednocześnie członkami organizacji)**. Ich liczbę można szacować na ok. **1,6 mln**. W ubiegłym roku jeden wolontariusz przepracował w organizacji średnio ok. 18 godzin miesięcznie.
- Połowa stowarzyszeń ma nie więcej niż **46 członków**. Co czwarte stowarzyszenie zrzesza 100 lub więcej osób, a ok. 5% ma więcej niż 750 członków.
- **Przychody** połowy organizacji w roku 2001 **nie przekroczyły 19.000 złotych**.
- **W zasobach finansowych** wszystkich stowarzyszeń i fundacji w 2001 r. największy udział miały: środki ze źródeł publicznych-samorządowych (19,6% dochodów sektora), publicznych-rządowych (13,5%), darowizny od osób indywidualnych i firm (16,5%) oraz dochody z działalności gospodarczej (10,4%). Środki z zagranicznych programów pomocowych, np. Unii Europejskiej, wyniosły 5,7% całości dochodów sektora.
- 57% organizacji uważa, że wprowadzenie ustawy o działalności pożytku publicznego poprawi sytuację organizacji pozarządowych, 3% jest przeciwnego zdania, reszta uważa, że nic się nie zmieni lub nie ma w tej sprawie zdania. 62% organizacji deklaruje chęć uzyskania **statusu organizacji pożytku publicznego**, a 54% twierdzi że spełnia już teraz warunki konieczne do ubiegania się o taki status.
- 69% organizacji używa w swojej pracy **komputerów**. 33% organizacji ma dostęp do **Internetu** w siedzibie organizacji, a dodatkowo 11% do pracy związanej ze swoją organizacją korzysta z Internetu poza siedzibą organizacji.
- W opinii organizacji najczęściej spotykanym problemem są trudności w pozyskiwaniu niezbędnych dla działania środków finansowych i rzeczowych (78%). Za poważny problem 68% organizacji uznaje niejasne, niestabilne regulacje prawne dotyczące działań organizacji pozarządowych. Taki samo liczna grupa organizacji uważa za problem niejasne reguły współpracy z administracją publiczną.

II. METODOLOGIA BADANIA

W roku 2002 Stowarzyszenie KLON/JAWOR po raz pierwszy przeprowadziło badanie na reprezentatywnej próbie organizacji pozarządowych (stowarzyszeń i fundacji). Informacje były zbierane w bezpośrednim wywiadzie ankietowym, przeprowadzonym przez ankieterów Zakładu Badań Naukowych Polskiego Towarzystwa Socjologicznego w dniach 21 czerwca – 13 września 2002r.

Dla tych, którzy znają KLON/JAWOR jako bazę danych o organizacjach pozarządowych i zetknęli się ze statystykami sektora, które były w oparciu o nią prowadzone, warto już na wstępie podkreślić **różnicę w metodologii** badania. Po pierwsze, mimo olbrzymiej ilości danych jakie dotychczas zgromadziliśmy w bazie, możliwości wnioskowania na ich podstawie o całości sektora pozarządowego były ograniczone. Działo się tak dlatego, że dobór organizacji znajdujących się w bazie danych nie ma charakteru losowego – znajdują się w niej informacje o tych organizacjach, które zechciały wypełnić ankietę KLON/JAWOR. W konsekwencji mieliśmy do czynienia z samoselekcją, a nie doborem losowym koniecznym do wnioskowania statystycznego. Badanie, którego wyniki prezentujemy w tym miejscu, zostało zrealizowane na losowej reprezentatywnej próbie organizacji. Drugą przewagą tegorocznego badania nad poprzednimi jest jego anonimowość, która umożliwiła zebranie informacji o bardziej wrażliwych kwestiach, jakimi organizacje niechętnie dzielą się w ogólnodostępnej bazie. Trzecia różnica polega na tym, że dane zbierane były w trakcie wywiadu prowadzonego przez ankieterów, co w znacznym stopniu pozwoliło ograniczyć nieścisłości w wypełnianiu kwestionariusza. Wreszcie czwarta różnica polega po prostu na tym, że wiele kwestii badanych było po raz pierwszy.

Próba do badania została wylosowana ze zbioru utworzonego na podstawie rejestru REGON Głównego Urzędu Statystycznego. Zbiór stanowiący podstawę do losowania zawierał 41.858 obiektów, w tym wszystkie zarejestrowane fundacje, stowarzyszenia (z wyłączeniem Ochotniczych Straży Pożarnych), 256 organizacji kościelnych (wybranych na podstawie nazwy, która wskazywała na pozakonfesyjny¹ charakter działań) i 7 organizacji społecznych (powstałych na mocy oddzielnych ustaw; m.in. PCK i Polski Związek Działkowców).

Próba w tym badaniu składała się z **8 warstw**, odzwierciedlających proporcje liczebności w populacji ze względu na dwie formy prawne (fundacja, stowarzyszenie) oraz 4 typy lokalizacji (Warszawa, miasta wojewódzkie wg. nowego podziału, miasta wojewódzkie wg. podziału na 49 województw bez obecnych miast wojewódzkich, pozostałe miejscowości). Jednocześnie próba składała się z dwóch części: podpróby stowarzyszeń sportowych (o założonych liczebnościach: 300 w pierwszym etapie i 100 w drugim) oraz pod-próby pozostałych organizacji (o liczebnościach odpowiednio: 3000 i 800). W przypadku stowarzyszeń sportowych przyjęliśmy, że ich proporcje w próbie w stosunku do ogólnej ich liczby w populacji będą niższe ze względu na ich specyfikę (bardzo duża liczebność i jednocześnie duża homogeniczność). Wyniki ich badania po odpowiednim ważeniu zostały dołączone do pozostałych wyników. Błąd statystyczny szacowania proporcji wynosi dla wyniku 50% przy próbie $N=900 \pm 3,32\%²$.

W pierwszym etapie badania, w dniach 21 czerwca – 19 lipca 2002 r., ankieterzy podjęli próbę dotarcia do 3300 organizacji w celu stwierdzenia, czy organizacje te działają. W Polsce nie istnieje prawny wymóg wyrejestrowania organizacji w przypadku kiedy zaprzestają one działań i w praktyce bardzo niewiele organizacji dopełnia tej procedury. Zatem jest oczywiste, że nie wszystkie zarejestrowane organizacje w istocie prowadzą jakąkolwiek działalność. W celu oszacowania jak liczna jest grupa aktywnych organizacji konieczne było zatem wstępne badanie rozpoznawcze. Ankieterzy próbowali dotrzeć (wielokrotnie i różnymi sposobami) do losowo wybranej grupy 3300 organizacji. Wyniki tego badania pozwoliły określić ogólne parametry populacji, przede wszystkim przybliżoną liczbę aktywnych organizacji, co pozwoliło w wiarygodny sposób interpretować wyniki uzyskane w drugim, właściwym, etapie badania. Po przeprowadzeniu pierwszego etapu badania okazało się, że z bardzo dużą dozą prawdopodobieństwa możemy stwierdzić, że co najmniej 10% spośród zarejestrowanych organizacji nie prowadzi w praktyce żadnych działań. W konsekwencji zdecydowaliśmy się przyjąć do celów

¹ W przypadku organizacji kościelnych, które w GUS posiadają odrębną formę prawną, trudno wyodrębnić te, które prowadzą działalność społeczną od pozostałych, prowadzących wyłącznie działalność duszpasterską. Zatem w tym badaniu do próby zostały zakwalifikowane jedynie sformalizowane działania kościołów (zarejestrowane jako stowarzyszenia lub fundacje) oraz te organizacje kościelne, których nazwy wskazywały na działalność pozareligijną (np. Dom Dobroci Franciszkańskiego Zakonu Świeckich, Salezjańskie Centrum Wychowania i Duszpasterstwa Młodzieży itp.)

² Aby określić błąd albo istotność statystyczną wyniku, należy posługiwać się tabelami przedziałów ufności - najbardziej popularne jest stosowanie przedziału 0,95, co oznacza, że przy wyniku 50% w próbie (dla próby $N=900$) z prawdopodobieństwem 95% możemy powiedzieć, że w całej populacji (na którą ekstrapoluje się uzyskany wynik) badana frakcja znajdzie się w przedziale $\pm 3,32\%$, czyli od 46,68% do 53,32%. Błąd zmniejsza się symetrycznie dla proporcji większych i mniejszych niż 50%. Np. dla frakcji 10% (i symetrycznie 90%) błąd wynosi ok. $\pm 2,02\%$, a dla 2% (i symetrycznie 98%) błąd wynosi $\pm 0,98\%$. Ze względu na charakter niniejszej publikacji powyższy opis ma charakter nieco uproszczony. W praktyce wielkość błędu musi być liczona dla każdej z warstw i następnie odpowiednio agregowana.

szacowania wybranych wskaźników w skali całej populacji (np. zatrudnienie, liczba wolontariuszy itp.) wskaźnik zakładający aktywność 90% zarejestrowanych organizacji.

Drugi etap badania został zrealizowany w dniach 26 lipca – 13 września 2002 roku, na próbie 910 podmiotów wylosowanych spośród organizacji, które nie zostały wyeliminowane w pierwszym etapie badania jako nieaktywne. Dla celów badania konieczne było wylosowanie większej liczby organizacji niż zamierzona docelowa liczebność próby (uwzględniać trzeba ewentualność odmów i niedostępności organizacji w czasie badania). W sumie zbadano 78 organizacji sportowych i 721 organizacji z pozostałej grupy.

Dodatkowo zbadano 111 największych organizacji dobranych celowo na podstawie danych o budżecie, liczbie wolontariuszy, liczbie członków (dane uzyskane z bazy danych KLON/JAWOR) oraz informacji o liczbie zatrudnionych (dane z bazy REGON). Do tej grupy wybrane zostały organizacje, dla których przynajmniej jeden z wymienionych wskaźników znalazł się w warstwie 5% najwyższych wartości. Dane o największych organizacjach z odpowiednią wagą zostały dodane do wyników uzyskanych z całej próby.

Analizując dane prezentowane w tym raporcie trzeba mieć na uwadze to, że mimo wszystko są one deklaracjami samych organizacji, a więc w pewnym stopniu są obciążone subiektywizmem opinii i interpretacji samych badanych. W mniejszym stopniu dotyczy to zapewne przytaczanych liczb (konstrukcja badania pozwalała na odmówienie podania danych, a z drugiej strony zapewniała anonimowość), jednak przy interpretacji danych dotyczących poglądów np. o zarządzaniu w organizacjach, trzeba zachować pewną ostrożność. Siłą rzeczy poglądy przypisywać można jedynie osobom, a nie organizacjom. Nawet zatem jeśli w naszym badaniu były to z reguły osoby kierujące organizacją to pozostaną to ich poglądy – nie zawsze wiernie reprezentujące poglądy wszystkich osób zaangażowanych w prace organizacji.

III. PODSTAWOWE DANE O LICZBIE, ROZKŁADZIE TERYTORIALNYM I WIEKU ORGANIZACJI

LICZBA ZAREJESTROWANYCH ORGANIZACJI

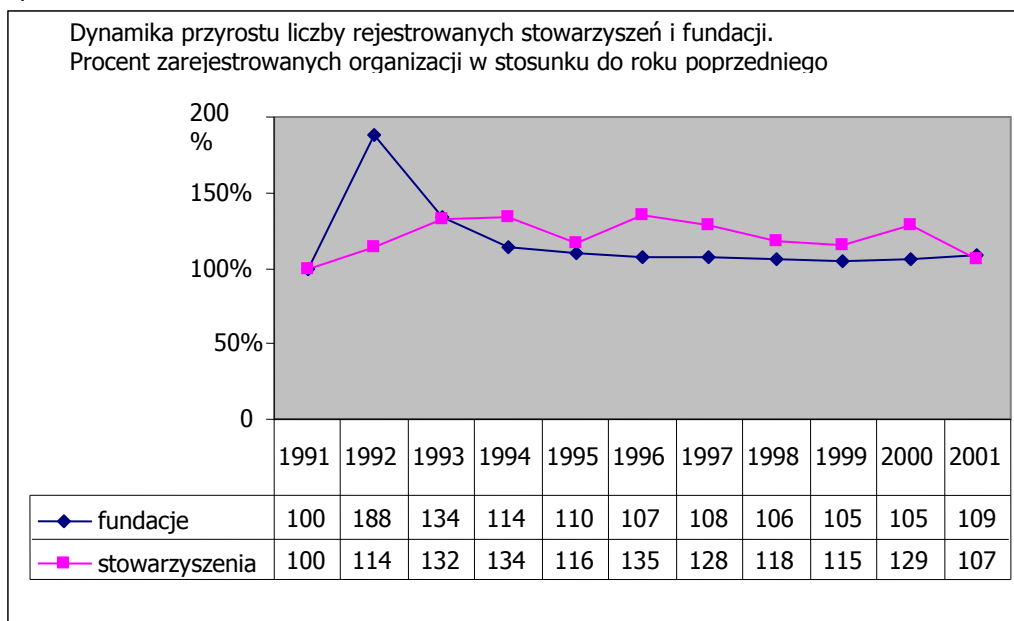
Podstawą do określenia liczby organizacji zarejestrowanych w Polsce był rejestr REGON Głównego Urzędu Statystycznego³. W momencie badania zarejestrowanych⁴ w nim było **36.791 stowarzyszeń i 5.068 fundacji**, które w tym raporcie nazywamy „organizacjami pozarządowymi”. Gdyby jednak przyjąć rozszerzoną definicję trzeciego sektora, do liczby tej należałoby dołączyć 12.468 ochotniczych straży pożarnych, 6.655 organizacji społecznych (komitety rodzicielskie, koła łowieckie oraz komitety społeczne), 15.704 związków zawodowych, 14.832 jednostek kościołów i związków wyznaniowych, 4.260 organizacji samorządu gospodarczego i zawodowego oraz mniej liczne grupy związków pracodawców i partii politycznych. Tak więc, jeśli chcielibyśmy traktować wszystkie wymienione tu typy podmiotów jako „trzeci sektor”, liczyłby on blisko 96.000 zarejestrowanych podmiotów. W badaniu przyjęliśmy definicję węższą i tylko dla tej grupy – stowarzyszeń i fundacji - wyniki naszego badania można uznać za reprezentatywne.

Jak wskazuje Wykres 1 (źródło: REGON, GUS), liczba rejestrowanych organizacji wzrasta z roku na rok (czego oczywistą konsekwencją jest to, że wzrasta też liczba zarejestrowanych organizacji). Trzeba jednak pamiętać, że REGON jest w praktyce jedynie rejestrem „urodzeń” organizacji. Innymi słowy nie uwzględnia on oczywistego skądinąd faktu, że organizacje nie tylko powstają, ale także przestają działać. Tak więc w oparciu o dane REGON, a także wykres który na ich podstawie powstał, nie można ostatecznie stwierdzić czy liczba rzeczywiście działających organizacji powiększa się czy zmniejsza. Pozostając przy analogii demograficznej można powiedzieć, że w sektorze utrzymuje się stosunkowo duży „wskaźnik urodzeń”, jednak nie wiemy, czy przekłada się on na rzeczywisty „przyrost naturalny”. Powyższy wykres wskazuje też, że bardziej dynamicznie powiększa się liczba stowarzyszeń niż fundacji. Wyjątek w tej regule stanowi początek lat 90-tych, kiedy fundacje były szczególnie popularną formą organizacji działań. Później z wielu powodów, w szczególności niezwykle w praktyce kłopotliwej procedury rejestracyjnej, fundacje stały się mniej popularne.

³ dane z czerwca 2002

⁴ bez ochotniczych straży pożarnych, które mają formę prawną stowarzyszeń

Wykres 1

W styczniu 2001 roku system rejestracji sądowej organizacji pozarządowych w Polsce został zmieniony. Zgodnie z nowymi przepisami organizacje założone przed datą wejścia w życie przepisu mają obowiązek przerejestrować się do **Krajowego Rejestru Sądowego**. W momencie kiedy prowadzone było prezentowane tu badanie, do KRS przerejestrowało się 59% organizacji, w tym 56% stowarzyszeń i 72% fundacji. 17% było w trakcie procesu rejestracji, zaś 24% jeszcze go nie rozpoczęło.

LICZBA AKTYWNYCH ORGANIZACJI

We wstępnym badaniu mającym na celu ustalenie liczby aktywnych organizacji udało się nawiązać kontakt z 58% zarejestrowanych organizacji i ustalić z całą pewnością, że są aktywne. Z kolei w przypadku 10% organizacji okazało się, że zaprzestały one działalności i są w trakcie wyrejestrowywania, bądź w praktyce nie prowadzą działań. Innymi słowy - nie udało się ustalić losów ponad 30% organizacji, jednak biorąc pod uwagę specyfikę działalności organizacji nie możemy wykluczyć, że istnieją (choć zapewne ich działalność nie jest szczególnie rozwinięta). Zatem z całą pewnością można mówić o aktywności przynajmniej 58% zarejestrowanych fundacji i stowarzyszeń.

W przypadku organizacji, które zaprzestały działań, staraliśmy się, na ile to było możliwe, ustalić co było tego przyczyną. Najczęściej wskazywanymi powodami były: trudności w zdobyciu środków (27%), wyczerpanie motywacji działaczy (22%) oraz wypełnienie celów dla jakich powstała organizacja (10%). Niestety okazuje się, że powody zakończenia działań związane z wypełnieniem celów lub przekształceniem w inną organizację są 4-krotnie rzadsze niż takie, jak kłopoty finansowe czy konflikty.

ROZKŁAD TERYTORIALNY

W samej Warszawie ma siedzibę 15% aktywnych organizacji. Jeśli brać pod uwagę liczbę zarejestrowanych organizacji w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców – największe zagęszczenie obserwujemy na Mazowszu (wskaźnik ten wynosi 14,2), na Pomorzu (13), w Małopolsce (11,8) i w woj. lubuskim (11,8). Najmniej organizacji w stosunku do liczby mieszkańców jest w województwach: opolskim (7,6), świętokrzyskim (8,5) i kujawsko-pomorskim (9,2).

Mapa liczebności zarejestrowanych organizacji pozarządowych w Polsce

49% zarejestrowanych w rejestrze REGON stowarzyszeń i fundacji ma siedzibę w dużych miastach (byłych i teraźniejszych wojewódzkich, w tym w Warszawie). Poniższa mapa ilustruje znaczną liczebną przewagę

organizacji w dużych miastach, a szczególnie miastach-powiatach, które są siedzibami obecnych województw i w przylegających powiatach.

Mapa ilustrująca liczbę zarejestrowanych stowarzyszeń i fundacji w podziale na powiaty (źródło: REGON GUS, 2002)

KTO POWOŁUJE DO ŻYCIA ORGANIZACJE ?

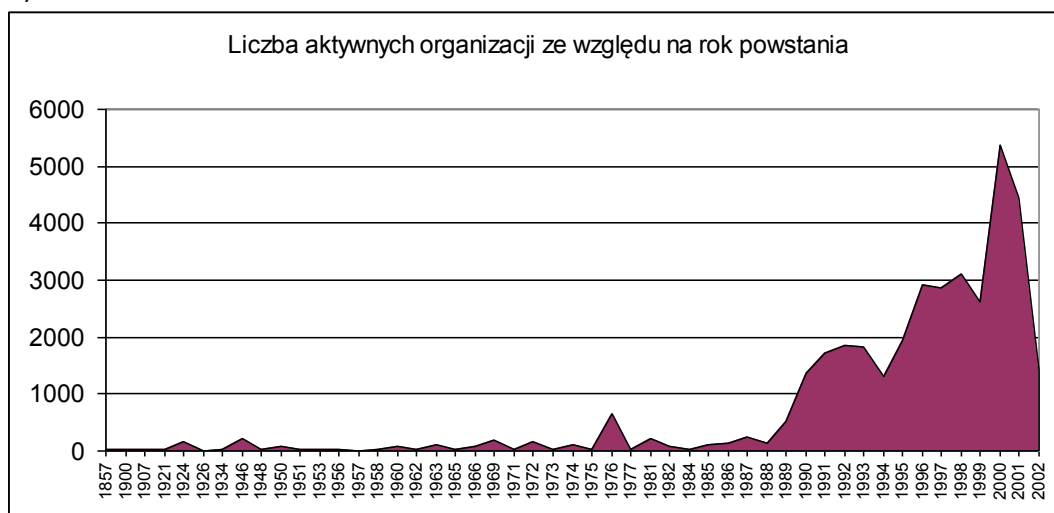
Zdecydowanie najczęściej założycielami organizacji są osoby indywidualne (92%). Organizacje są zakładane również przez inne polskie organizacje pozarządowe, lecz dzieje się tak rzadko (3,5%). Rejestrowanie organizacji przez inne typy instytucji - administrację i instytucje państwowe, partie polityczne, firmy itp. ma miejsce znacznie rzadziej. Nie zmienia to faktu, że często to one właśnie mają istotne rozmiary i wpływ⁵.

WIEK ORGANIZACJI

Prezentowany poniżej Wykres 2 pokazuje liczbę organizacji ze względu na rok ich powstania. Na wstępie konieczne są dwa zastrzeżenia. Nie jest to (opisywana wcześniej) liczba rejestrowanych w danych latach organizacji, ani też liczba organizacji, które w latach tych działały. Jest to liczba organizacji, które działały w momencie badania i wskazują poszczególne lata jako datę swojego powstania. W tym sensie wykres ten nie jest pełnym opisem historii organizacji pozarządowych. Mimo to, widoczna jest zgodność wzrostu liczby zakładanych organizacji z ważnymi momentami najnowszej historii Polski. Trzeba w tym miejscu zastrzec, że prezentowane tu dane nie są wskaźnikiem aktywności obywatelskiej w ogóle. Pokazują one jedynie te formy aktywności, które ostatecznie zostały instytucjonalizowane i przetrwały w formie organizacji do roku 2002.

Wykres wskazuje na znaczną liczbę organizacji powstałych w ostatnich 2-3 latach. Jak była już o tym mowa, liczba ich zapewne dość szybko będzie spadać. Wykres można w pewnym sensie interpretować „geologicznie”. „Wypiętrzenie” widoczne po prawej stronie wykresu obrazuje dużą liczbę nowopowstałych organizacji, które często niestety kończą działania niedługo po powstaniu. Poruszając się w lewo przechodzimy stopniowo do organizacji starszych - tych, którym udało się przetrwać w działaniu. Ponieważ zjawisko szybkiego upadania dużej części zakładanych organizacji utrzymuje się - wykres ten przedstawiał się podobnie kilka lat temu i należy przewidywać, że za kilka lat aktualne „wypiętrzenie” „wypłaszcy się” przesuwając się w lewą stronę wykresu, a na jego miejsce pojawi się fala nowych organizacji. Prawdziwie niepokojące jest jak tempo, w jakim nowopowstające organizacje upadają. Wskazuje to na dość ciężkie warunki w jakich przychodzi im działać. Łączne jednak działanie tych czynników powoduje, że sektor w swej masie jest „młody” – ze wszystkimi tego dobrymi i złymi konsekwencjami. Łącznie aż 91% badanych organizacji powstało po 1989 roku, zaś 70% spośród zbadanych organizacji liczy mniej niż 3 lata.

Wykres 2

⁵ Tym badaniem nie zostały objęte fundacje Skarbu Państwa. Warto odnotować, że wnioski wyciągnięte na podstawie ich działań służą często mediom do formułowania niekoniernie uprawnionych uogólnień na temat działania całości sektora pozarządowego, który w swej olbrzymiej większości ma, jak się okazuje, zupełnie inne „pochodzenie”.

PRZYNALEŻNOŚĆ DO POROZUMIEŃ ORGANIZACJI

30% organizacji należy (w sposób formalny lub nie) do krajowych, regionalnych lub branżowych porozumień organizacji pozarządowych (związków stowarzyszeń, federacji). Analogiczny wskaźnik przynależności do porozumień zagranicznych wynosi ok. 9%.

IV. POLA, FORMY I ZASIĘG DZIAŁAŃ

Badanie przeprowadzone w 2002 roku zmieniło znany ze poprzednich statystyk KLON/JAWOR rozkład liczebności organizacji działających w poszczególnych obszarach tematycznych. Po pierwsze, do badania włączone zostały bardzo liczne organizacje sportowe (działa ich ponad 13 tys.), które same w sobie tworzą najliczniejszą, w pewnym sensie odrębną podgrupę organizacji (w bazie KLON/JAWOR były one dotychczas niedoreprezentowane). Po drugie, zmiana rozkładu wynika z faktu, że po raz pierwszy organizacje niejako zmuszone zostały do wskazania jednego z pól jako najważniejszego w swych działaniach – w poprzednich badaniach statystyki oparte były o możliwość dokonywania wielokrotnego wyboru. Tym razem oprócz pytania o 3 główne pola działań, zapytaliśmy o wskazanie wśród nich jednego - najważniejszego pola działań. Dotychczas nie wymuszaliśmy takiego wyboru świadomi tego, że często jest on sztuczny wzięwszy pod uwagę specyfikę działań organizacji. Z punktu widzenia Bazy Danych i możliwości jej przeszukiwania takie zawężenie nie jest do niczego potrzebne. Tym razem jednak zdecydowaliśmy się na to, bowiem ustalenie najważniejszego pola pozwala na uczytelnienie prezentacji struktury sektora i pewnych jego statystyk (nawet jeśli wiąże się to z pewnym uproszczeniem i deformacją rzeczywistości).

Dodatkowo pewnym zmianom uległa sama **klasyfikacja** (badania KLON/JAWOR od wielu lat prowadzone są w oparciu o tą samą, autorską, klasyfikację pól działań organizacji). Od czasu jej powstania w na początku lat 90-tych doszło w niej do 2 zmian. W 2000 r. rozszerzyła się o pole „współpraca międzynarodowa, integracja europejska”, a w 2002 r. zostało dołączone pole „wspieranie innych organizacji pozarządowych i inicjatyw obywatelskich”.

Jak była już o tym mowa, w badaniu skoncentrowaliśmy się głównie na fundacjach i stowarzyszeniach. Ustalając jednak rozkład pól działań organizacji można dla porównania obrazu przyjąć najszerszą definicję trzeciego sektora i do ustalonych w badaniu liczebności stowarzyszeń i fundacji działających w poszczególnych polach dziedzinach dołączyć dostępne informacje o innych typach organizacji. *Tabela 1* przedstawia rozkład pól działań zarówno dla węższej, jak i szerszej (patrz: rozdz. Podstawowe dane o liczbie...) definicji sektora pozarządowego. Zakładając względną jednorodność poszczególnych form prawnych (i bardziej szczegółowo - jednolitego typu⁶ działalności poszczególnych kategorii podmiotów rozpoznawalnych po nazwie) możliwe jest ustalenie głównego pola ich działania bez konieczności prowadzenia badania ankietowego. Zatem w oparciu o wyniki zbadanych podmiotów oraz dane dostępne w rejestrze REGON możemy powiedzieć o przybliżonych proporcjach zagospodarowania poszczególnych dziedzin działalności dla szerszego i węższego ujęcia sektora pozarządowego.

⁶ dla przykładu do organizacji społecznych, które same w sobie stanowią odrębną formę prawną, wchodzą takie podgrupy organizacji, jak: komitety rodzicielskie, rady rodziców, rady szkół, koła łowieckie i in.

Tabela 1

Pola działań	Węższa definicja sektora pozarządowego (fundacje i stowarzyszenia)		Szeroka definicja sektora pozarządowego		
	Procent wskazań na jedno z trzech najważniejszych pól działań	Procent wskazań na jedno najważniejsze pole działań	Symulowany łączny rozkład wg. jednego najważniejszego pola działań organizacji – w tym →	Typy dołączonych podmiotów:	Liczba podmiotów:
Sport, rekreacja, turystyka, wypoczynek	59,3%	35%	14,2%		
Oświata, edukacja, wychowanie	48,4%	12,2%	8,6%	Komitety rodzicielskie, rady rodziców, rady szkół itp.	3323
Ochrona zdrowia, rehabilitacja, pomoc niepełnosprawnym	32,6%	11,1%	4,5%		
Sztuka, kultura, ochrona zabytków, tradycji	27,4%	9,5%	3,9%		
Pomoc społeczna, samopomoc, działalność charytatywna	17,2%	4,3%	1,8%		
Rozwój regionalny, rozwój lokalny	16,3%	3,8%	1,5%		
Ekologia, ochrona środowiska	13,3%	2,6%	1,1%		
Gospodarka, finanse, ubezpieczenia, rynek pracy, promocja	11,7%	2,3%	6,4%	organizacje samorządu gosp. zawodowego i	4987
Reprezentacja interesów określonych grup zawodowych	7,1%	2,3%	18,2%	związki pracodawców+ związki zawodowe	15900
Hobby, rozwój zainteresowań	6,9%	2%	3,5%	koła łowieckie	2454
Współpraca międzynarodowa, integracja europejska	6,9%	2%	0,8%		
Problemy wsi, rolnictwo, hodowla, uprawy	6,7%	1,5%	0,6%		
Komunikacja, transport, łączność	6%	1,2%	0,5%	komitety społeczne	43
Religia, wyznanie	4,3%	1%	16,5%	Kościół i związki wyznaniowe	14832
Prawa człowieka, ochrona mniejszości, równość szans	4%	1%	0,4%		
Nauka, technika, technologia	3,8%	0,9%	0,4%		
Budownictwo, mieszkalnictwo, problemy mieszkaniowe	3,3%	0,8%	0,3%		
Środki masowego przekazu, informacja	2,6%	0,8%	0,3%		
Bezpieczeństwo publiczne, ochrona mienia	1,7%	0,8%	13,9%	ochotnicze straże pożarne	12468
Wspieranie innych organizacji pozarządowych i inicjatyw obywatelskich	1,7%	0,3%	0,1%		
Państwo, prawo, polityka	1,5%	0,2%	0,5%	partie polityczne	397
Inne	17,2%	4,4%	1,9%		108

Jak widać, w zależności od przyjętej definicji mamy dwa dość różne obrazy sektora. To co przy wąskiej definicji

można uznać za peryferia trzeciego sektora, po uwzględnieniu szerokiej definicji okazuje się przytłaczającą większością. W sensie liczebności centrum i peryferia typów działań zamieniają się niejako miejscami.

FORMY DZIAŁAŃ

Nie mniej ważne niż pola działań są formy prowadzonej aktywności czyli typy działań podejmowanych dla osiągnięcia zamierzonych celów. Oczywiście w tym wypadku wracamy do wąskiej definicji sektora pozarządowego. W badaniu zapytaliśmy o to, jak ważne są poszczególne formy działań dla organizacji (*Tabela 2*). Nie ograniczaliśmy tym razem liczby możliwych wyborów (inaczej niż to miało miejsce w przypadku pól działań). Obraz wyłaniający się z przedstawionych poniżej danych jest więc mniej wyraźny. Widać jednak, że najwięcej organizacji zajmuje się regularnie bezpośrednim dostarczaniem usług podopiecznym lub klientom i rzadko też traktuje takie działania jako pomocnicze. Tak rozumiane wsparcie nie obejmuje jednak pomocy finansowej i rzeczowej dla członków i podopiecznych (działania takie jako ważne i podstawowe uznaje 12% organizacji).

Stosunkowo częste są też działania nastawione niejako na zewnątrz organizacji (edukowanie opinii publicznej, współpraca z innymi środowiskami i organizacjami). Rządziej (choć zapewne wynika to z samej natury tych działań) organizacje angażują się w badania naukowe, zbieranie i przetwarzanie danych. Najrzadziej (a i ta liczba budzi naszym zdaniem pewne wątpliwości) organizacje występują w roli sponsorów w stosunku do innych organizacji i instytucji.

Tabela 2

FORMY DZIAŁAŃ	Ważne, podstawowe, prowadzone regularnie	Dodatkowe pomocnicze, prowadzone sporadycznie
Bezpośrednie dostarczanie usług członkom, podopiecznym lub klientom organizacji	65%	12,5%
Współpraca z innymi organizacjami / instytucjami w Polsce (wspólne akcje, spotkania, wymiana doświadczeń itp.)	41%	36%
Mobilizowanie i edukowanie szeroko rozumianej opinii publicznej dla poparcia działań organizacji, prowadzenie kampanii społecznych itp.	39%	35%
Reprezentowanie i rzecznictwo interesów członków, podopiecznych / klientów organizacji	38%	28%
Organizowanie debat, seminariów i konferencji na tematy ważne dla organizacji	28%	30%
Uczestniczenie w debatach (względnie sporach) z administracją publiczną różnych szczebli - np. uczestniczenie lub organizowanie, konsultacji społecznych, kampanii, protestów, petycji itp.	19%	27%
Współpraca międzynarodowa z instytucjami i organizacjami o podobnych celach	18%	24%
Wydawanie czasopism, biuletynów, raportów itp. na tematy związane z misją organizacji	16%	28%
Finansowe lub rzeczowe wspieranie osób indywidualnych	12%	26,5%
Wspieranie innych organizacji pozarządowych i inicjatyw obywatelskich poprzez dostarczenie im informacji, poradnictwa, konsultacji, szkoleń lubi innych form wsparcia	12%	35%
Działania lobbingowe, wpływanie na zmiany o charakterze systemowym, np. prace na rzecz zmiany prawa	11%	18%
Badania naukowe, zbieranie i przetwarzanie danych	10%	20%
Finansowe wspieranie projektów prowadzonych przez inne organizacje lub instytucje w Polsce	5%	14%

ZASIĘG DZIAŁAŃ

40% organizacji obejmuje swoim działaniem obszar gminy lub powiatu, dla 23% terenem działania jest województwo, a dla 11% najbliższe sąsiedztwo (osiedle lub dzielnica). 25% organizacji działa na obszarze całej Polski (niekoniecznie oznaczać to musi posiadanie wydzielonych terytorialnie struktur i rzeczywiste działanie na całym terenie kraju - często jest to wynik takiej specyfiki działań, dla której ograniczenia terytorialne nie mają większego znaczenia).

Oddzielnie pytaliśmy o działania poza granicami Polski. Wydaje się, że aktywność ta jest znaczna – bowiem aż 16% organizacji prowadziło w ciągu ostatnich 3 lat działania na rzecz osób, organizacji lub instytucji spoza Polski (podkreślamy że chodzi o działania na rzecz osób i instytucji spoza Polski, a nie np. o bycie odbiorcą pomocy). Najczęściej wymieniane kraje, z którymi w tym znaczeniu współpracują polskie organizacje to kraje najbliższego sąsiedztwa: Ukraina (4,1% organizacji), Niemcy (2,5%), Litwa (1,8%), Białoruś (1,4%) oraz rządziej - Słowacja,

Rosja i Czechy. Zapewne dlatego, że w pytaniu chodzi o bycie „dawcą” a nie „biorcą” działań, rzadziej wymieniane są inne kraje europejskie należące do UE, a także USA i Kanada.

V. LUDZIE W ORGANIZACJACH

1. PŁATNI PRACOWNICY

Ponad połowa organizacji (55%) nie zatrudnia w ogóle płatnego personelu.

35% wszystkich organizacji zatrudnia pracowników na umowę o pracę. W stowarzyszeniach i fundacjach w oparciu o taką umowę zatrudnionych jest ok. 85.700 osób, co stanowi ok. 62.000 pełnych etatów czyli 0,58% zatrudnienia poza rolnictwem⁷. Jeśli uwzględnić wszystkich pracowników regularnie pobierających wynagrodzenie bez względu na formę zatrudnienia (umowa o pracę, umowa zlecenie, umowa o dzieło) – ich liczba wyniesie ok. 108.700.

Co trzecia organizacja posiadająca płatnych pracowników zatrudnia od 1 do 5 osób, a tylko niespełna 13% ma więcej niż 5 pracowników. Śladowa jest liczba organizacji zatrudniających powyżej 50 osób (poniżej 1% organizacji), choć w istocie to te właśnie organizacje tworzą znaczną liczbę miejsc pracy.

Choć zatrudnienie w sektorze pozarządowym nie odróżnia istotnie Polski od innych krajów z naszego regionu, to w porównaniu z krajami rozwiniętych demokracji (szczególnie z innymi krajami UE, gdzie sektor pozarządowy jest najbardziej dynamicznie rozwijającym się segmentem rynku pracy), ma on niestety marginalne znaczenie jako pracodawca⁸.

2. CZŁONKOWIE

O członkostwie mówimy tylko w przypadku stowarzyszeń, (posiadanie co najmniej 15 członków stanowi formalny warunek ich powołania). Połowa stowarzyszeń ma nie więcej niż 46 członków. Co czwarte stowarzyszenie zrzesza 100 lub więcej osób, a ok. 5% ma więcej niż 750 członków.

Na problem poziomu aktywności członków można spojrzeć z dwóch perspektyw. Przede wszystkim można mówić o tym, jaka część wszystkich członków faktycznie uczestniczy w działaniach organizacji. Na podstawie deklaracji organizacji o aktywności swoich członków i szacunków dotyczących ich liczebności można stwierdzić, że 60% wszystkich członków jest aktywnych (angażuje się często lub sporadycznie), zaś pozostałe 40% jest nieaktywnych lub ogranicza zaangażowanie do udziału w walnych zgromadzeniach (Tabela 3, kolumna A).

Jednocześnie, ponieważ poszczególne stowarzyszenia, zwłaszcza te nie zatrudniające pracowników, funkcjonują w dużej mierze dzięki aktywności swoich członków, warto przyjrzeć się jaki jest poziom aktywności członków na poziomie poszczególnych organizacji. Odpowiadając na pytanie o poziom aktywności członków organizacje określały procent członków angażujących się w danym stopniu (np. w organizacji „X” 60% członków angażuje się często, a 40% ogranicza swoją aktywność do uczestnictwa w walnych zebraniach). Uśredniając odpowiedzi na to pytanie uzyskaliśmy wskaźnik dla „przeciętnej” organizacji: dla członków często angażujących się w działania wynosi on 46%, sporadycznie angażuje się średnio 26%, 17% uczestniczy tylko w walnych zebraniach, zaś 11% jest całkowicie nieaktywnych (kolumna B).

Konstrukcja aktywności w „przeciętnej” organizacji może być jednak dość myląca i dlatego warto bliżej przyjrzeć się rozkładowi opisywanych tu wskaźników. Aby wskaźnik ten stał się bardziej precyzyjny, wskazania organizacji zostały rozmieszczone w 6 przedziałach (kolumna C). Na ich podstawie można np. stwierdzić, że niemal co piąta organizacja (18,8%) twierdzi, że od 80 do 100% jej członków jest często aktywna, zaś 3% przyznaje, że taki sam odsetek członków (od 80 do 100%) jest zupełnie nieaktywnych lub ogranicza swoje działania do uczestnictwa w walnych zgromadzeniach.

Tabela 3

	A	B	C
Poziomy aktywności członków	Procent aktywności wszystkich	Uśredniony procent aktywności	Procent organizacji, które wskazały określony odsetek członków wykazujących aktywność na jednym z wymienionych poziomów

⁷ Dokładne badania zatrudnienia, w oparciu o dane gromadzone przez GUS, prowadzi Pracownia Badań nad Organizacjami Non-profit przy Instytucie Studiów Politycznych PAN, w ramach międzynarodowych badań porównawczych sektora non-profit Johns Hopkins University. Co ważne, definicja sektora non-profit obejmuje w tym badaniu nie tylko stowarzyszenia i fundacje, ale również organizacje pracodawców, organizacje samorządu gospodarczego lub zawodowego, partie polityczne, organizacje społeczne i związki zawodowe. Zgodnie z taką definicją, zatrudnienie w sektorze non-profit wg. danych z 1997r. wynosi 1,2% krajowego zatrudnienia najemnego poza rolnictwem przeliczeniu na pełne etaty.

⁸ Por. dane z badania Johns Hopkins University <http://www.jhu.edu/~cnp/>

	członków stowarzyszeń	członków „przeciętna organizacja”	0%	1-20%	21-40%	41-60%	61-80%	81-100%
Członkowie angażują się często	35,5	46	4,1	31,2	18,5	15,9	11,6	18,8
Członkowie angażują się sporadycznie	24,9	26	19,3	37,1	21,6	13,3	6,5	2,3
Członkowie uczestniczenie jedynie w walnych zgromadzeniach	15,9	17	44,0	28,1	13,8	8,8	4,6	0,7
Członkowie są nieaktywni	23,7	11	55,4	29,2	5,9	5,4	2,9	1,1

65% wszystkich członków stowarzyszeń płaci składki członkowskie. Jednocześnie w 19% stowarzyszeń praktycznie nikt nie płaci składek, w kolejnych 24% płaci je mniej niż połowa członków. W 37% organizacji płaci je ponad trzy czwarte członków (*Tabela 4*).

Tabela 4

OPŁACANIE SKŁADEK CZŁONKOWSKICH	Procent organizacji
Praktycznie nikt nie płaci składek	19,1%
Składki płaci 1-25% członków	6,4%
Składki płaci 26-50% członków	17,8%
Składki płaci 51-75% członków	19,7%
Składki płaci 76-100% członków	37,0%

3. WOLONTARIUSZE

W pracach 47% organizacji uczestniczą wolontariusze (nie będący jednocześnie członkami organizacji).

UWAGA: Wszystkie procenty dotyczące kwestii wolontariuszów w organizacjach odnoszą się do tych organizacji, które w ogóle korzystają z pomocy wolontariuszów (czyli 47% wszystkich organizacji).

W połowie organizacji współpracujących z wolontariuszami ich liczba w ostatnim roku nie przekroczyła 15 osób, w kolejnych 28% było ich między 15 a 30, zaś powyżej 100 wolontariuszów miało w zeszłym roku 7% organizacji. w ubiegłym roku jeden wolontariusz pracował w organizacji średnio ok. 18 godzin miesięcznie (*Wykres 3*).

Wykres 3

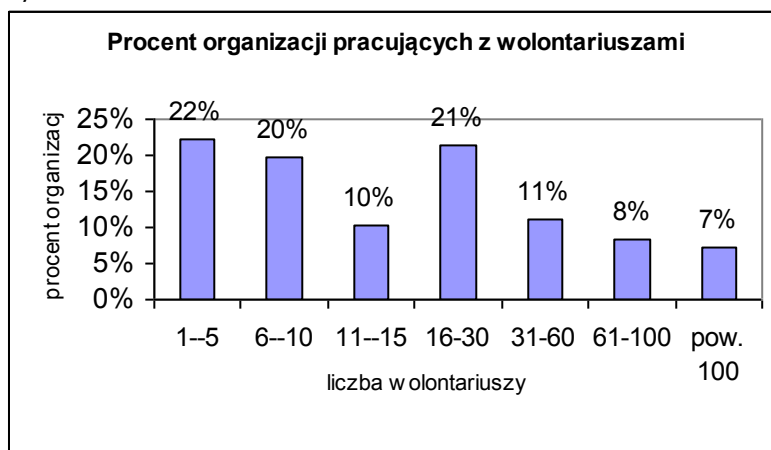

Tabela 5 pokazuje kim są wolontariusze w organizacjach pozarządowych. Najczęściej są nimi osoby pracujące, zatrudnione gdzie indziej (61% organizacji twierdzi, że osoby takie pojawiają się często wśród wolontariuszów), uczniowie (42%) i studenci (40%). W 28% organizacji często wolontariuszami są emeryci i renciści. Najrzadziej wśród wolontariuszów pojawiają się osoby niepracujące zawodowo (np. wychowujące dzieci) i bezrobotni – w ok. 9% organizacji, trochę częściej bywają wolontariuszami bezrobotni absolwenci szkół średnich – 17% i wyższych – 11%.

Tabela 5

Przynależność społeczno-zawodowa wolontariuszy	Procent organizacji w których wolontariusze z poszczególnych grup są często zaangażowani
Pracujący - zatrudnieni w innym miejscu pracy	60,6%
Uczniowie	42,3%
Studenci	39,7%
Osoby pobierające emeryturę lub rentę	27,5%
Bezrobotni - absolwenci szkoły średniej	17,2%
Bezrobotni - absolwenci wyższych uczelni	11,0%
Bezrobotni (poza absolwentami)	9,1%
Niepracujący zawodowo (np. wychowujący dzieci w domu)	9,0%
Inne	4,3%

80% organizacji (z tych, które w ogóle mają wolontariuszy) nie prowadzi ich zorganizowanego naboru. Pozostałe, które w sposób zorganizowany szukają wolontariuszy, najczęściej robią to przez ogłoszenia (np. w prasie), ulotki i plakaty (12,5%), 7% organizacji korzysta z pośrednictwa radia, telewizji lub Internetu, a 3,8% organizacji korzysta z pomocy wyspecjalizowanych w tej dziedzinie organizacji typu Centra Wolontariatu.

Wolontariusze najczęściej (w 79% organizacji, które korzystają z pomocy wolontariuszy) zajmują się organizowaniem imprez, spotkań lub kampanii (Tabela 6). W 50% organizacji wolontariusze pracują na rzecz promocji organizacji, a w 46% - pracują bezpośrednio z podopiecznymi/klientami organizacji. W co czwartej organizacji wolontariusze występują w roli ekspertów, w 14% uczestniczą w pracach organów kolegialnych, a w 13% organizacji zarządzają (współzarządzają) poszczególnymi projektami organizacji.

Tabela 6

Jakie prace są wykonywane przez wolontariuszy	Procent ważnych
Organizowanie imprez, spotkań, kampanii i przygotowywanie uroczystości	78,8%
Praca na rzecz promocji organizacji	50,4%
Bezpośrednia praca z podopiecznymi/klientami organizacji	46,4%
Pomoc w pracach porządkowych	41,9%
Zbieranie i dystrybucja informacji	36,9%
Prace biurowo - administracyjne konieczne do funkcjonowania	35,9%
Poradnictwo, doradztwo, praca ekspercka, prowadzenie szkoleń	25,3%
Zbieranie pieniędzy	17,0%
Uczestnictwo w pracach organów kolegialnych organizacji rad/komitetów	14,0%
Zarządzanie/współzarządzanie poszczególnymi programami organizacji	13,3%
Inne	7,2%

Za największą **zaletę** posiadania wolontariuszy organizacje uważają ich motywację i entuzjazm (71,5%), ponad połowa organizacji docenia niski koszt pracy wolontariuszy (54%), zaś niemal 40% organizacji jest zadowolona z faktu, że przez wolontariuszy nawiązuje kontakt z lokalną społecznością. Najrzadziej wskazywane są takie zalety jak elastyczność i dyspozycyjność, a także nowe kompetencje, umiejętności i idee wnoszone przez wolontariuszy (36% i 34,5%).

31% organizacji nie widzi żadnych problemów w pracy z wolontariuszami. Ci, którzy mają **problemy**, dostrzegają je przede wszystkim w przyczynach zewnętrznych, takich jak brak środków na niezbędne szkolenia dla wolontariuszy (37%) i brak odpowiednich rozwiązań prawnych regulujących pracę wolontariuszy (30%). Ponadto organizacjom przeszkadza fakt, iż wolontariusze pracują nieregularnie i nie zawsze można na nich polegać (29%), a także trudności związane z rekrutacją (22,5%).

Brak dobrych uregulowań prawnych może przyczyniać się do tego, że formalny status wolontariuszy jest nienajlepszy. 15% organizacji zwraca wolontariuszom poniesione koszty, a zaledwie 4% organizacji obejmuje swoich wolontariuszy ubezpieczeniem od odpowiedzialności cywilnej i następstw nieszczęśliwych wypadków. Tylko 3% organizacji zapewnia wolontariuszom niezbędne badania lekarskie i szkolenia BHP. Współpraca z wolontariuszami jest na ogół niesformalizowana - tylko 5% organizacji ma dokumenty opisujące zasady współpracy z wolontariuszami, tyle samo podpisuje z nimi rodzaj umowy określającej wzajemne relacje. Stała osoba do kontaktów z wolontariuszami jest wyznaczona w 23% organizacji. W stosunkowo niewielu organizacjach wolontariusze mają formalnie ustalony zakres obowiązków i godziny pracy (27%).

Niewiele organizacji „inwestuje” w wolontariuszy – tylko w 19% organizacji wolontariusze przechodzą przez wewnętrzne lub zewnętrzne szkolenia przygotowujące ich do pracy.

W 70% organizacji wolontariusze są informowani o celach i szerszym kontekście pracy, którą wykonują, w 36% organizacji wolontariusze mogą wybierać rodzaj pracy z przedstawionej im szerszej oferty, co więcej w 29,5% organizacji wolontariusze są pytani o oczekiwania związane z podejmowaną pracą.

4. ZARZĄDY ORGANIZACJI

Zarząd organizacji składa się średnio z 6 osób, w 60% organizacji liczy 5 osób lub mniej, zaś w co dziesiątej organizacji liczy on więcej niż 10 osób. W mniej niż 1% organizacji pracuje jednoosobowy zarząd, również w niecałym 1% w zarządzie zasiada ponad 25 osób.

Średnio zarząd spotyka się raz na 2 miesiące, jednak najczęstszy jest model 12 comiesięcznych spotkań.

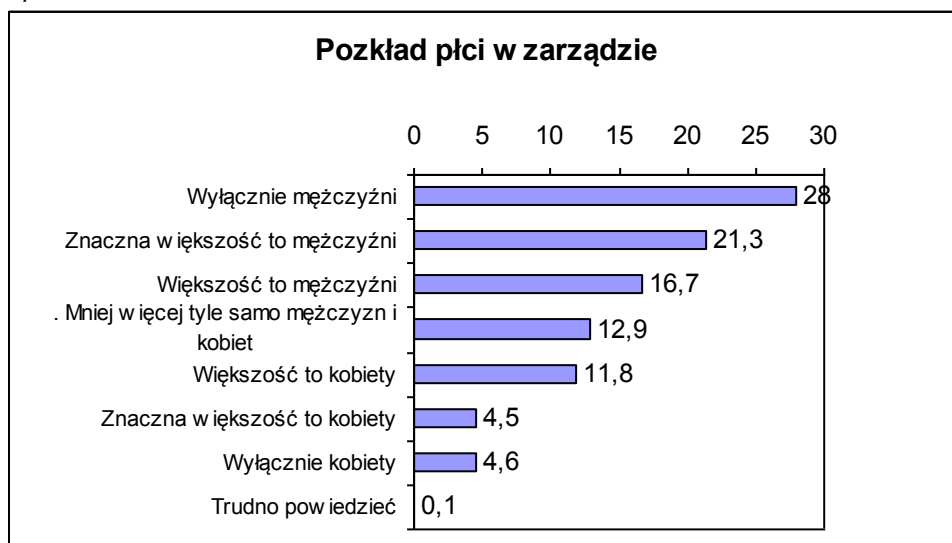
W 80% organizacji żaden z członków zarządu nie jest jednocześnie zatrudniony w organizacji. W pozostałych organizacjach (w których przynajmniej 1 z członków jest zatrudniony) średnio 8% członków zarządu pobiera wynagrodzenie z tytułu innego niż pełnienie funkcji w zarządzie.

5. CECHY SPOŁECZNO-DEMOGRAFICZNE OSÓB ZWIĄZANYCH Z ORGANIZACJAMI

Wśród organizacji przeważają te, w których członkami w większości są mężczyźni. Dzieje się tak w przypadku 48% organizacji. W 30% **proporcje między płaciami** są równe, a tylko w 18% przeważają kobiety. Znacznie bardziej wyrównana jest liczba mężczyzn i kobiet wśród pracowników - w 42% organizacji przeważają mężczyźni, a w 40% kobiety. Wśród wolontariuszy i klientów organizacji proporcje między płaciami są wyrównane.

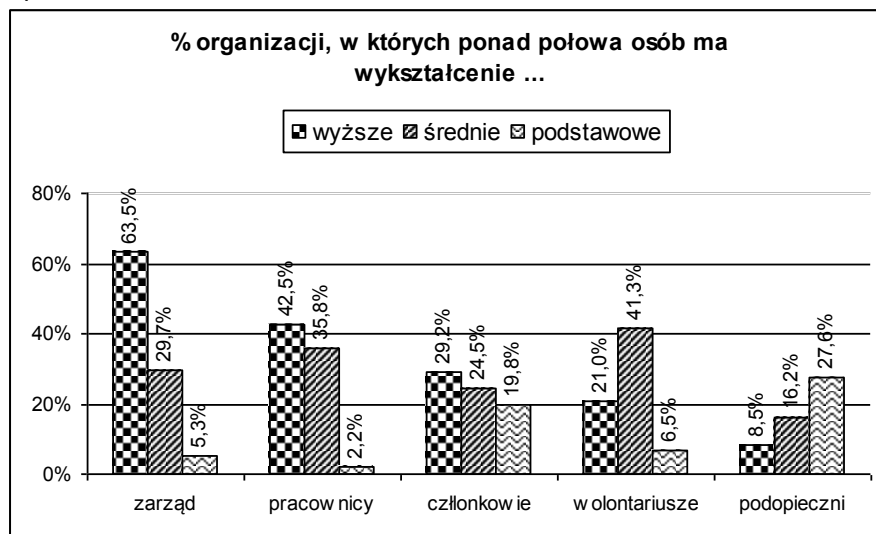
Największą dysproporcję płci obserwujemy w zarządach organizacji (*Wykres 4*), gdzie zdecydowanie przeważają organizacje, gdzie w zarządzie jest więcej mężczyzn niż kobiet – ma to miejsce w 66% organizacji. Co więcej w 28% organizacji zarządy składają się wyłącznie z mężczyzn. Kobiety stanowią większość w 21% zarządów, a zarządów składających się wyłącznie z kobiet jest tylko 4,5%. Opisane powyżej proporcje w dużym stopniu zależą od specyfiki działań organizacji. W organizacjach działających na polach, takich jak wspieranie innych organizacji pozarządowych, pomoc społeczna, samopomoc i działalność charytatywna, ochrona zdrowia, rehabilitacja i pomoc niepełnosprawnym w zarządach zdecydowanie przeważają kobiety.

Wykres 4

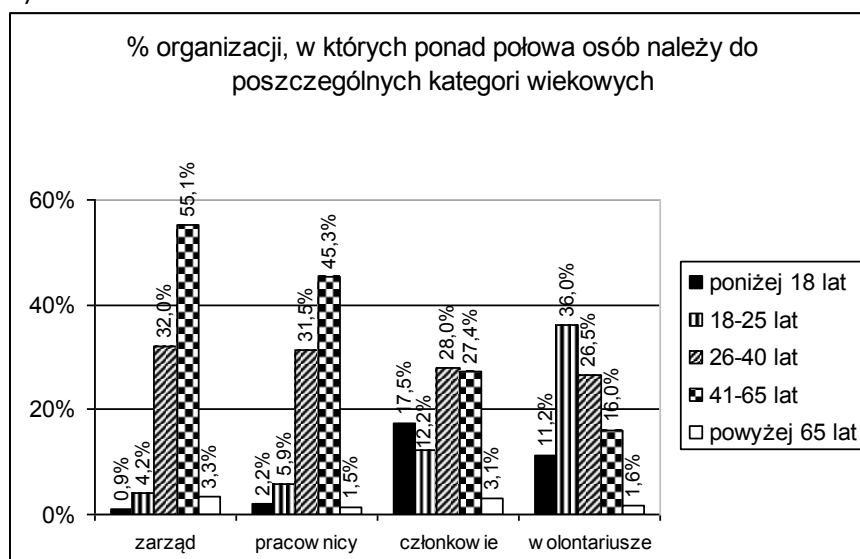
Wykres 5 pokazuje jaki jest odsetek organizacji, w których większość osób (zarządu, pracowników, członków, wolontariuszy i podopiecznych) ma wykształcenie wyższe, średnie i podstawowe. W ponad 60% organizacji większość członków zarządu ma wyższe **wykształcenie** (w 30% organizacji wszyscy członkowie zarządu skończyli studia). Gdy chodzi o pracowników, osoby z wyższym wykształceniem przeważają w 42% organizacji.

Wykres 5

Wykres 6 pokazuje jaki jest odsetek organizacji, w których większość osób (zarządu, pracowników, członków, wolontariuszy i podopiecznych) należy do poszczególnych kategorii wiekowych. W 55% organizacji większość członków zarządu to osoby w wieku między 41 a 65 lat. Drugim najliczniej reprezentowanym przedziałem wiekowym jest 26-40 lat - członkowie zarządu będący w tym wieku przeważają w 32,5% organizacji. Podobnie wygląda rozkład wiekowy wśród stałych pracowników – w 45% organizacji większość ma od 41 a 65 lat, zaś w 31,5% organizacji od 26 do 40 lat. Członkowie są generalnie młodszy od zarządu i pracowników, a ponadto proporcje między poszczególnymi przedziałami wiekowymi są bardziej wyrównane. Wolontariusze są jeszcze młodszy - w prawie połowie (47%) organizacji większość wolontariuszy nie ukończyła 25 roku życia.

Wykres 6

Liczba członków zarządów i pracowników nie zmieniła się w ciągu ostatnich dwóch lat. Organizacji które powiększyły grono swoich członków i wolontariuszy jest o 20% więcej niż tych, którym członków i wolontariuszy ubyło. Jednak przyływ nowych osób gotowych do pracy wydaje się konieczny, ponieważ liczba organizacji, które mają coraz liczniejszą grupę podopiecznych zwiększyła się o 33%.

VI. ZARZĄDZANIE W ORGANIZACJACH

Zarządzanie organizacją pozarządową może w praktyce przybierać różne formy. W badaniu zapytaliśmy organizacje o to, jakie elementy stosowane w szeroko rozumianym systemie zarządzania stosują. Chodziło tu o działania wykraczające poza podstawowe, bieżące zarządzanie. Idzie zatem o działania mające na celu poprawę, modernizację lub poprawę jakości działania organizacji. Tylko co piąta organizacja twierdzi, że nie prowadzi

żadnych działań tego rodzaju. Pozostałe organizacje prowadzą takie działania (*Tabela 7*). Najczęściej polegają one na analizie potrzeb klientów i podopiecznych organizacji. Co druga organizacja prowadzi kampanie (być może w praktyce oznacza to raczej akcje) na rzecz pozyskania funduszy – wynik ten nie dziwi jeśli wziąć pod uwagę wyniki badania dotyczące kondycji finansowej organizacji. Niemal co trzecia organizacja prowadzi planowanie strategiczne, co czwarta poważnie modernizuje posiadany sprzęt, a co piąta zamawia zewnętrzną ocenę własnych programów lub całej organizacji. Niecałe 8% organizacji prowadzi zewnętrzne badanie finansów prowadzone przez biegłego rewidenta. Ten ostatni wynik nie jest szczególnie zły jeśli wziąć pod uwagę, że wymóg prowadzenia takiego badania nie wynika generalnie z przepisów regulujących sprawozdawczość fundacji i stowarzyszeń. Dodatkowo trzeba pamiętać, że działania takie są dość kosztowne i nabierają sensu dla organizacji operujących znacznym budżetem (a tych, jak wynika z badania kondycji finansowej sektora, jest niewiele).

Tabela 7

DZIAŁANIA SŁUŻĄCE POPRAWIE JAKOŚCI PRACY ORGANIZACJI	Procent organizacji
Analiza potrzeb klientów/podopiecznych	62,7%
Prowadzenie większej kampanii mającej na celu pozyskanie funduszy	51,0%
Planowanie strategiczne	31,5%
Poważniejsza modernizacja sprzętu lub oprogramowania	24,2%
Zewnętrzna ewaluacja (ocena) programów lub całej organizacji	20,4%
Zewnętrzny audyt - badanie finansów przez biegłego rewidenta	7,6%
Inne działania podobnego typu	4,3%
Zadne z powyższych	21,3%

SKOLENIA

Choć tylko **w co trzeciej organizacji pracownicy uczestniczyli w zewnętrznych szkoleniach** w 2001 roku, zapotrzebowanie na szkolenia jest wciąż wysokie. Jak widać w *Tabeli 8*, najbardziej poszukiwane są szkolenia z pozyskiwania funduszy (taką potrzebę zgłasza 66% organizacji). Ten wynik nie dziwi, warto natomiast zwrócić uwagę na kilka mniej oczywistych faktów. Na drugim miejscu skali potrzeb szkoleniowych znalazły się szkolenia w dziedzinach specyficznych dla organizacji (powiązanych z konkretną tematyką działań danej organizacji). Bardzo cieszy, że tak wyraźna jest potrzeba podniesienia profesjonalizmu działań i to innego niż ten, który polega po prostu na sprawnym prowadzeniu organizacji. Równocześnie trzeba powiedzieć, że dotychczasowa „oferta” szkoleń dla sektora pozarządowego bardzo rzadko zawierała takie właśnie szkolenia. Dotykamy tu ogólniejszej kwestii jakości działań organizacji, które w wielu dziedzinach powinny być w stanie sprostać konkurencji ze strony innych sektorów czy ogólniej (nawet w sytuacji braku konkurencji) wykazać się sprawnością w konkretnym działaniu.

Generalnie trzeba jednak powiedzieć, że pytanie o potrzeby szkoleniowe jest trudne w interpretacji dlatego, że mówimy o potrzebach postrzeganych przez same organizacje. Często obserwator z zewnątrz mógłby mieć odmienne zdanie w sprawie tego co potrzebne jest organizacji. Trudno stwierdzić, który z tych poglądów jest ważniejszy czy bardziej uprawniony - każdy z nich ma swoje ograniczenia. Tym niemniej ciekawy z tego punktu widzenia wydaje się fakt, że wśród potrzeb szkoleniowych najrzadziej zgłaszaną grupą są te, które dotyczą zarządzania organizacją i ludźmi z nią związanymi. Zdecydowanie bardziej popularne są szkolenia zorientowane na kontakty ze światem zewnętrznym, będące prawdopodobnie pochodną zabiegów o fundusze (wizerunek organizacji, negocjacje) oraz szkolenia wewnętrzne ale w „twardych” (prawo, finanse) lub technicznych umiejętnościach (komputery, języki).

Na marginesie warto dodać, że niebagatelną kwestią jest odpłatność za szkolenia. Pytaliśmy organizacje na co chciałyby przeznaczyć ewentualne nadwyżki finansów. Okazuje się, że tylko 28% przeznaczyłoby je na podniesienie umiejętności osób związanych z organizacją. Trzeba też przyznać, że nie ma jednolitych reguł wypracowanych w tej sprawie - organizacje zajmujące się szkoleniami prezentują całe spektrum poglądów: od zasad całkowicie merkantylnych (*de facto* zaporowych dla małych organizacji) do podejścia, zgodnie z którym szkolenia powinny być dostarczane organizacjom za darmo. Nie trzeba badań, żeby stwierdzić, że organizacje sympatyzują raczej z tym drugim stanowiskiem. Nie trzeba też jednak dodawać, że w praktyce jego realizacja dla organizacji szkoleniowych jest bardzo trudna i oznacza olbrzymi wysiłek poszukiwania sponsorów skłonnych pokryć koszty szkoleń.

Tabela 8

W JAKICH DZIEDZINACH ORGANIZACJE POTRZEBUJĄ SZKOLENIA ?	Procent organizacji
Pozyskiwanie funduszy	65,9%
Wiedza związana ze specyficzną dziedziną, w której działa organizacja	45,8%
Zagadnienia prawno-formalne związane z funkcjonowaniem organizacji	43,6%
Budowanie wizerunku organizacji, promocja, współpraca z mediami	40%
Finanse organizacji (księgowość, zarządzanie finansami)	28,5%

Znajomość języków obcych	23,4%
Umiejętności interpersonalne (komunikacja, autoprezentacja, negocjacje)	22%
Stosowanie nowoczesnych technologii (w tym zastosowania komputera)	21,3%
Pozyskiwanie i organizowanie pracy wolontariuszy	17,5%
Zarządzanie ludźmi (budowanie zespołu, prowadzenie zebrań, przywództwo)	16,5%
Zarządzanie programami organizacji (planowanie, ewaluacja)	16,5%
Inne	4,6%

VII. OTOCZENIE DZIAŁAN ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH

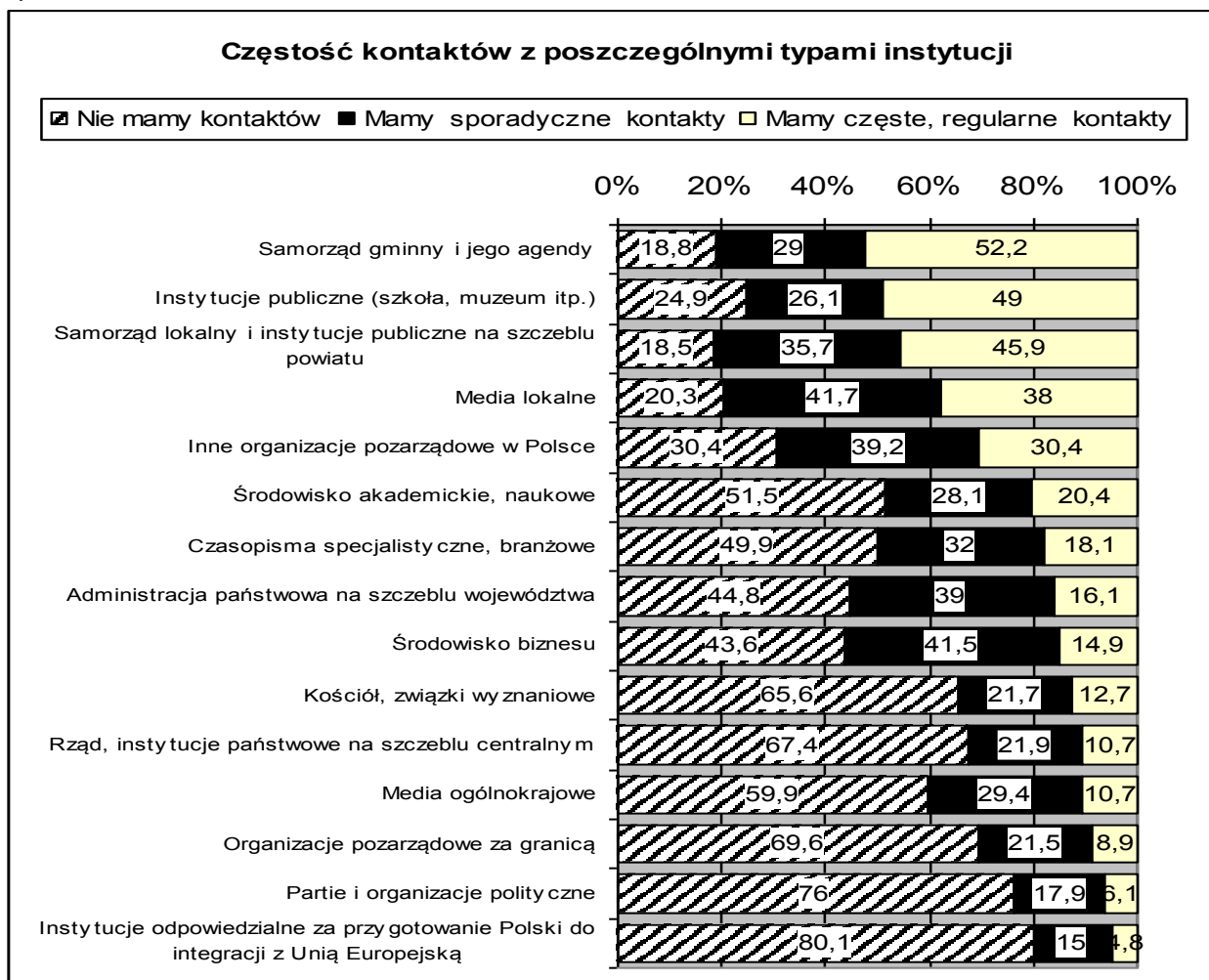
Generalnie organizacje współpracują najczęściej z instytucjami z najbliższego sąsiedztwa – gminy i powiatu (*Wykres 7*). W szczególności z samorządem – dotyczy to łącznie ponad 80% organizacji. W pewnym sensie samorząd lokalny i organizacje są na siebie skazane. Można zaryzykować twierdzenie, że od jakości tej współpracy (podziału pracy) zależy często sens i możliwość istnienia lokalnych organizacji. W ostatnich latach wiele się o tym mówi i podejmuje pewne działania (projekt „ustawy o współpracy”, kolekcjonowanie tzw. dobrych wzorów, stymulowanie lokalnych porozumień o współpracy itp.), jednak ciągle jeszcze w tej sprawie jest mnóstwo do zrobienia. Wzajemne relacje są bardzo złożone i obciążone wieloma problemami natury obiektywnej (brak środków, niejasne regulacje prawne), ale także bardziej subiektywnymi (wzajemne, często nadmierne krytyczne stereotypy). Współpraca z samorządem to samo w sobie bardzo złożone zagadnienie, którego omówienie wykracza poza tę publikację. W tym miejscu poprzestaniemy na stwierdzeniu, że jest to jedno z największych wyzwań dla obydwu stron, i co więcej, że kształt tych relacji ma także fundamentalne znaczenie dla demokracji w Polsce. Częścią tego samego, lokalnego, otoczenia są także lokalne instytucje (często także prowadzone przez samorząd) takie, jak szkoły, muzea a także media lokalne (część z nich także związana jest z samorządem). W sumie instytucje te tworzą rodzaj lokalnej scenografii do działań.

Nieco rzadziej niż instytucje publiczne pojawiają się wśród partnerów same organizacje pozarządowe – wydawałoby się naturalny partner działań. Założenie to jednak okazuje się wcale nie tak oczywiste i niestety często bliższe prawdy jest spostrzeżenie o „naturalnej” konkurencji. Jednocześnie prawie 50% organizacji uważa, że brak wzajemnej koordynacji działań między organizacjami stanowi poważny problem sektora pozarządowego. Również ta sprawa jest zbyt złożona na omówienie jej tutaj. Ograniczymy się tylko do stwierdzenia smutnego faktu, że aż 30% organizacji twierdzi, że nie utrzymuje kontaktów z innymi organizacjami.

Około połowy organizacji ma częstsze lub rzadsze kontakty ze środowiskami specjalistów oraz ogólniej - środowiskiem akademickim. Wynik ten uznać chyba można za pocieszający, ale i tak wzajemne relacje wymagają poprawy. Wydaje się, że ta współpraca powinna przynieść korzyści obydwu stronom.

Prawie połowa organizacji nie ma kontaktu z administracją publiczną na szczeblu wojewódzkim, a 67% na szczeblu centralnym. Naturalne jest, że im wyższy szczebel administracji, tym mniejsza ilość organizacji – tak więc jedyne co warte jest zastanowienia, to poziom tych różnic. Można zatem zapytać o czym może świadczyć fakt, że niemal dokładnie jedna trzecia organizacji ma kontakty z administracją centralną. Być może o tym, że mechanizmy decentralizacji nie działają jeszcze dość skutecznie i wiele decyzji zapada na tym poziomie. 55% organizacji ma kontakty ze środowiskiem biznesu. Cel tych kontaktów zapewne nie wymaga objaśnienia. Dwie trzecie organizacji nie ma żadnych kontaktów z instytucjami kościelnymi – jednak tego faktu nie da się analizować bez zagłębienia się w strukturę działań organizacji. Jest oczywiste, że w wielu przypadkach nie ma żadnego merytorycznego powodu dla takich kontaktów. Najrzadziej organizacje utrzymują kontakt ze środowiskami politycznymi (ten wynik utrzymuje się dość konsekwentnie od wielu lat). Pewne niespodzianką, i to chyba smutną, jest fakt, że 80% organizacji nie ma kontaktu z żadną z licznych instytucji odpowiedzialnych za przygotowanie Polski do członkostwa w UE.

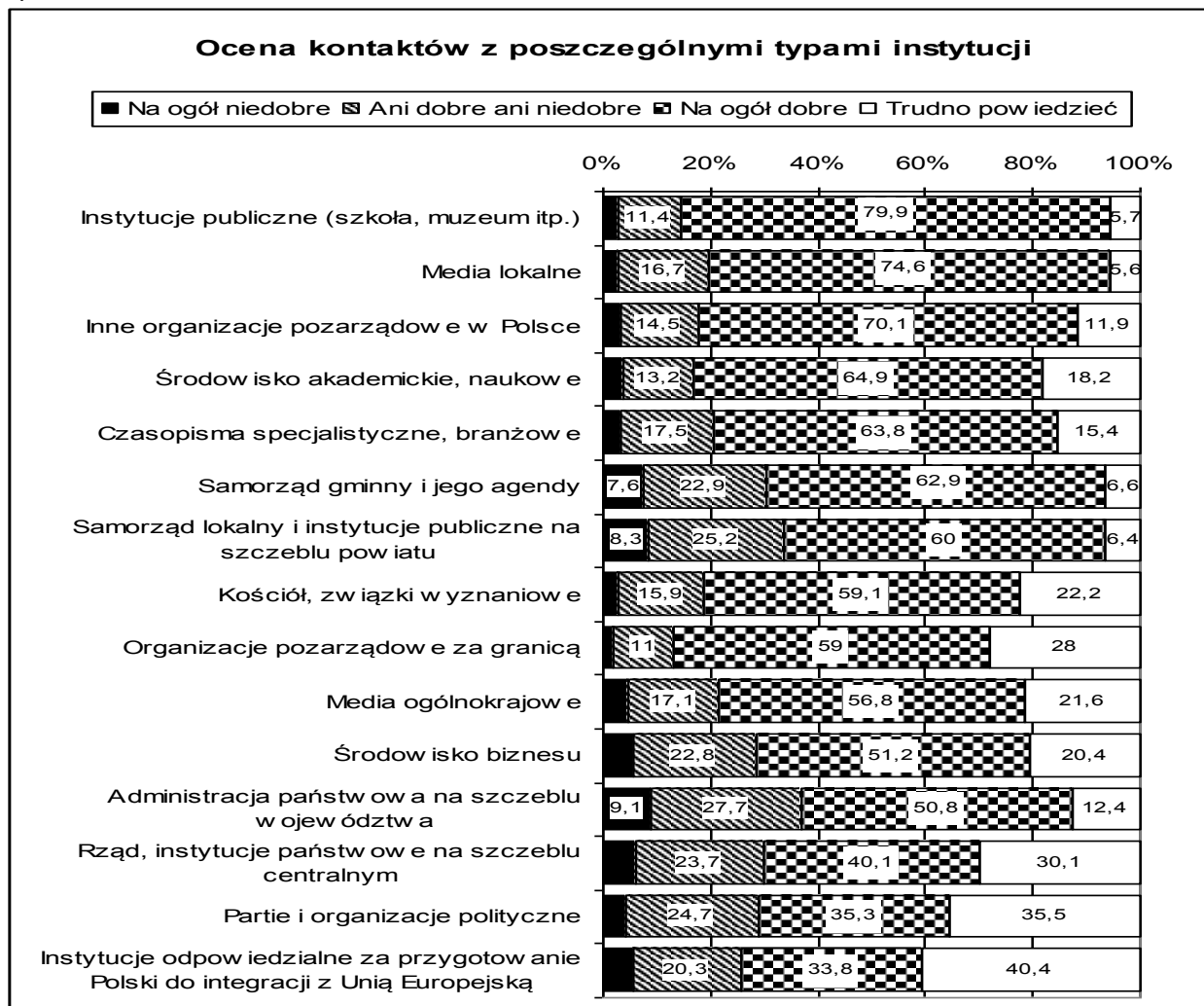
Wykres 7

Ogólnie rzecz biorąc, co ilustruje *Wykres 8*, organizacje pozostają w dobrych stosunkach z innymi instytucjami i środowiskami. W każdym przypadku liczba wskazań na dobre relacje jest znacznie wyższa niż liczba wskazań negatywnych. Oczywiście istnieje względna zbieżność między częstością a jakością kontaktów z innymi instytucjami. Zgodnie ze zdrowym rozsądkiem organizacja powinna raczej ograniczać te kontakty, które nie przynoszą niczego dobrego i kultywować te, które owocują korzyściami. Sprawa komplikuje się nieco w przypadku organizacji działających lokalnie. Nie jest tak łatwo po prostu nie kontaktować się z samorządem - tym bardziej, że kontakty mogą być także inicjowane przez samorząd. Trzeba pamiętać, że czasem mają one wręcz charakter nadzoru lub kontroli. Tak na przykład dzieje się w przypadku starostw, które sprawują nadzór nad stowarzyszeniami.

Mechanizm „naturalnego” doboru partnerów działa wyraźnie tam, gdzie kontakty z reguły mają charakter dobrowolny i partnerski. Potwierdza to fakt, że „najcieplejsze” kontakty utrzymywane są z instytucjami takimi, jak muzea czy szkoły, prasa lokalna i inne organizacje pozarządowe. Z drugiej strony widać, że stosunki z administracją mają z opisanych wyżej powodów pewne znamiona ambiwalencji. I choć większość organizacji określa je jako dobre, pojawia się też wyraźna grupa organizacji niezadowolonych z kształtu tych relacji (od 8 do 10%).

Wykres 8

VIII. FINANSE ORGANIZACJI

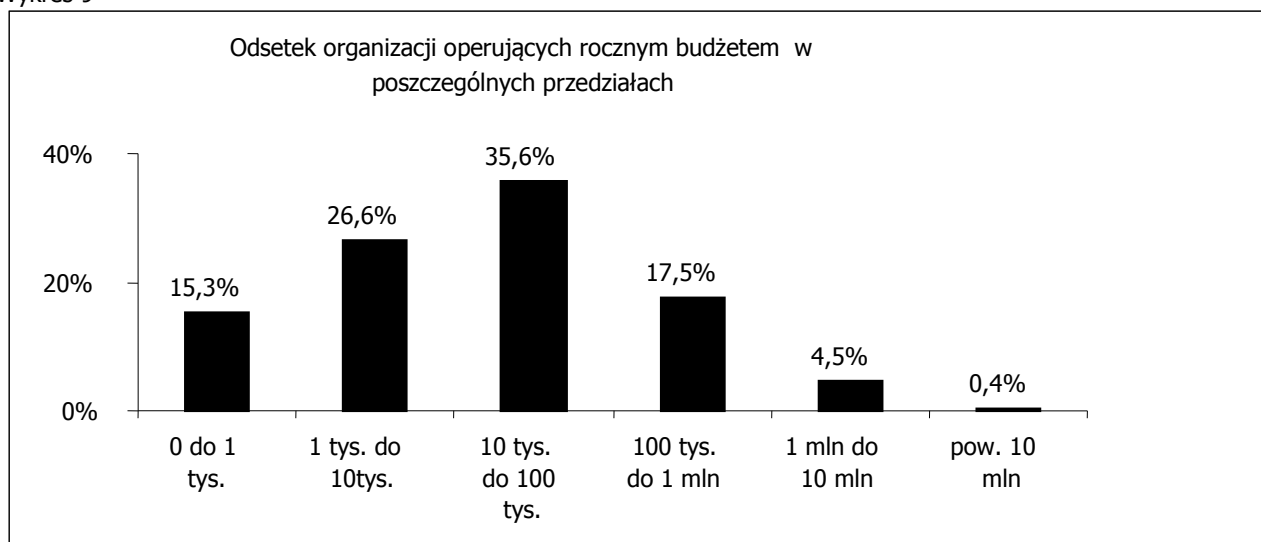
1. PRZYCHODY

Zacząć wypada od ogólnego i dość oczywistego stwierdzenia, że kondycja finansowa organizacji pozarządowych jest bardzo zróżnicowana. Z tego powodu w niniejszym rozdziale umieszczono sporo tabel opisujących rozkład (szerzej tzw. rozproszenie) poszczególnych zmiennych, a nie tylko wielkości prostych średnich, bowiem w tym wypadku te ostatnie mogą być bardzo mylące. Drugą uwagę dotyczy precyzji podawanych tu wyników. Zadanie określenia sytuacji finansowej było bodaj najtrudniejszą częścią badania (ankiety, sposób jej wypełniania, kodowania, przetwarzania i weryfikowania danych). Trudności te wynikają z kilku przyczyn. Po pierwsze, z ogólnej wrażliwości kwestii finansowych (dla wielu organizacji nie jest wcale oczywiste, że informacje finansowe powinny być jawne). Po drugie, z konieczności operowania w ankiecie równoległe nomenklaturą czysto księgową i „naturalną” (tj. wyrażaną językiem dostępnym dla przeciętnego respondenta oraz wielu czytelników niniejszego raportu). Po trzecie, w związku z niemożliwością przyjęcia założenia, że ankietę każdorazowo wypełniają będą księgowi organizacji (przy okazji warto przypomnieć, że tylko co trzecia organizacja zatrudnia księgowego na etat) musieliśmy sformułować sekwencję pytań niejako „dopasowującą się” do kompetencji respondenta oraz jego skłonności do dzielenia się posiadanymi informacjami. Wszystko to razem dało w efekcie bardzo złożoną macierz danych, w której informacje konieczne do statystyk trzeba było często, wtórnie niejako, dedukować z dostępnych fragmentów danych. Była to trudna i żmudna praca, tym bardziej jesteśmy zadowoleni, że jej wynikami możemy się teraz podzielić.

Przychody połowy organizacji w roku 2001 nie przekroczyły 19 tysięcy złotych (tyle wynosi mediana, czyli wartość dzieląca zbiór na połowę ze względu na liczebność). Na *Wykresie 9* przedstawiony został procentowy rozkład organizacji, których przychody w 2001 roku znalazły się w poszczególnych przedziałach wielkości. Najwięcej organizacji (36%) dysponuje budżetem rocznym mieszczącym się w przedziale od 10 do 100 tysięcy zł (modalna

czyli wartość najczęściej występująca w zbiorze). Przychody ponad trzech czwartych organizacji (77,5%) są nie większe niż 100 tys. zł. rocznie. Z drugiej strony budżety powyżej 1 mln zł. posiada 4,9% organizacji. 6,8% organizacji stwierdza, że w ostatnim roku nie miało żadnych przychodów.

Wykres 9

W Tabeli 9 przedstawionych jest kilka ujęć kwestii udziału źródeł finansowania w organizacjach pozarządowych (fundacjach i stowarzyszeniach). Pierwsze z nich (oznaczone symbolem „A”) pokazuje jaki odsetek stowarzyszeń i fundacji korzysta z poszczególnych źródeł. To ujęcie jest uszczegółowione w kolumnie „B”, w której przedstawione zostało dla jakiego odsetka organizacji środki z danego źródła stanowią określony procent ich przychodów.

Z kolei ujęcie „C” prezentuje konstrukcję budżetu przeciętnej organizacji, czyli mówi o tym, jaki jest średni udział poszczególnych źródeł w przychodach organizacji. W obliczaniu wyników dla „przeciętnej organizacji” nie uwzględnia się wielkości zasobów finansowych organizacji (każda jest tak samo ważna). Z tego powodu kształt budżetu przeciętnej organizacji „ciąży” ku strukturze przychodów licznych, ale raczej mniej zasobnych organizacji. W tak rozumianej przeciętnej organizacji największy udział mają składki członkowskie (27%), środki samorządowe (20%) i darowizny od osób fizycznych, a także od firm i instytucji (razem 21%).

Kolejne ujęcie („D”) pokazuje jaki procent organizacji korzystało w ostatnim roku z danego źródła w zależności od wielkości uzyskanych stąd środków – tak więc pokazane jest tu dla przykładu, że 4,6% organizacji które korzystały ze źródeł publicznych rządowych otrzymało z tego źródła kwotę mieszczącą się w przedziale od 1 do 10 tys. zł.

Ujęcie „E” mówi o tym, jaki udział mają poszczególne źródła w całości przychodów sektora organizacji pozarządowych (stowarzyszeń i fundacji). Różnica w stosunku do podejścia „C” polega na tym, że choć dane źródło może w istotny sposób zasilać budżety wielu organizacji, to w istocie pieniądze z tego źródła mogą nie stanowić dużej kwoty w całej puli pieniędzy wykorzystywanych w trzecim sektorze – najwyraźniejszym przykładem są składki członkowskie, które są istotnym źródłem dla licznej grupy, przede wszystkim małych organizacji, jednak ich udział w ogólnej kwocie pojawiającej się w sektorze jest niewielki.

W sumie wszystkich pieniędzy zasilających sektor pozarządowy najwięcej pochodzi z krajowych źródeł publicznych (łącznie samorządowych i rządowych) - 30%. Darowizny od osób indywidualnych stanowią 10,3% przychodów sektora, a darowizny od firm i instytucji 6,2%. Składki członkowskie, które stanowią średnio największy procentowo udział w przychodach organizacji, w całości budżetu sektora stanowią 8,3%. Odsetki bankowe, mimo że ich średni udział w budżetach organizacji jest mały (1,6%), generują aż 6,2% środków w sektorze.

Tabela 9

Symbol	A	B	C	D	E
Źródła finansowe	Procent organizacji które korzystają z	Procent organizacji dla których przychody z danego źródła stanowiły określony procent przychodów:	Procent przychodów z danego źródła w	Procent organizacji które z danego źródła otrzymały kwoty należące do poszczególnych przedziałów:	Procentowy udział poszcz. źródeł w całości

	danego źródła	1%-20%	21% - 40%	41% - 60%	61% - 80%	81% - 100%	budżetach organizacji	0	1 do 10 tys.	do 100 tys.	do 1 mln	do 10 mln	pow 10 mln	zasobów sektora	
1	Źródła publiczne – rządowe	17	6,9	3,3	2,5	2,2	1,8	6,0	83	4,6	8	3,8	0,6	0,008	13,50%
2	Źródła publiczne – samorządowe	48,8	18,5	9,6	5,3	6,4	9	20,2	51,2	24,4	19,2	4,9	0,3	0,008	19,6%
3	Źródła publiczne - zagraniczne programy pomocowe (w tym środki Unii Europejskiej np. Phare, Sapard, Access)	3,4	1,9	0,3	0,4	0,5	0,3	1,1	96,6	0,6	1,3	1,4	0,2		5,7%
4	Wsparcie od innych krajowych organizacji pozarządowych	10,9	7,2	1,6	0,7	0,7	0,7	2,5	89,1	6,2	3,5	1	0,1		2,6%
5	Wsparcie od innych zagranicznych organizacji pozarządowych	3,21	2	0,01	0,1	0,7	0,4	1,1	96,7	1,5	1	0,4	0,3	0,004	2,8%
6	Darowizny od osób fizycznych (nie będące opłatami za usługi)	38,8	23	5,1	5,9	1,8	3	10,5	61,2	22,3	14,8	0,9	0,8		10,3%
7	Darowizny od instytucji i firm prywatnych (nie będące opłatami za usługi np. umowami sponsorskimi)	40	25,6	5,1	4,1	3,1	2,1	10,3	60	26,1	11,3	2,4	0,2	0,004	6,2%
8	Dotacja przekazana przez inny oddział / element tej samej organizacji	5,7	4,1	0,3	0,7	0,6		1,7	94,3	2	3,3	0,3	0,1		1,8%
9	Składki członkowskie	69,7	38,3	6,6	4,8	3,6	16,4	26,8	30,3	55,1	12,8	1,3	0,4	0,004	8,3%
10	Dochody z kampanii, zbiórek publicznych, akcji charytatywnych	10,7	9,2	0,7	0,4	0,1	0,3	1,7	89,3	8,4	1,9	0,4	0,008		0,9%
11	Odsetki bankowe, zyski z kapitału żelaznego, udziały i akcje, dochody z majątku np. wynajmu lokali itp.	21,2	17,5	1,3	0,3	0,3	1,8	1,6	80,6	13,3	4	2,1	0,004	0,004	6,2%
12	Oplaty za działania stanowiące realizację zadań statutowych (w tym darowizny stanowiące w opłaty za usługi)	24,1	8,3	2,2	2,2	2,4	9	6,5	82,8	5,8	7,2	4	0,2	0,01	7,2%
13	Dochody z działalności gospodarczej nie będącej bezpośrednią działalnością statutową	6,4	3,1	0,7	1,2	1,1	0,3	4,2	91,5	2,6	0,7	5	0,2	0,01	10,4%
14	Inne	10,2	4,2	2,6	1,7	1	0,7	4,2	88,9	6,5	3,3	1,2	0,1		4,7%

2. WYDATKI

Tabela 10 obrazuje średni udział poszczególnych typów wydatków w ogólnej strukturze kosztów organizacji (na podstawie rachunku wyników organizacji):

TYP WYDATKU	Procent wydatków
Zużycie materiałów i energii	19,6%
Usługi obce	17,0%
Podatki i opłaty	11,5%
Wynagrodzenia oraz ubezpieczenia społeczne i inne świadczenia	15,1%
Amortyzacja	3,7%
Pozostałe koszty rodzajowe	33,1%

Łącznie	100,0%

Oddzielnie zapytaliśmy o poziom wydatków administracyjnych. Wielkość kosztów administracyjnych szacowanych przez organizacje stanowi średnio 11% wszystkich wydatków organizacji. Sam jednak sposób definiowania kosztów administracyjnych w przypadku organizacji non-profit jest daleki od precyzji. Aż 79% organizacji nie ma ustalonych zasad określania wielkości kosztów administracyjnych.

3. KSIĘGOWOŚĆ

Wykres 10 przedstawia sposób prowadzenia księgowości w organizacjach pozarządowych. Jedna na trzy organizacje, wśród tych które mają jakiegokolwiek przychody, zatrudnia księgowego na etat (lub część etatu) lub na zlecenie, a 12% zleca księgowość na zewnątrz firmie. Pozostałe 55% organizacji, nie prowadzi księgowości w tradycyjnym rozumieniu. Prawdopodobnie najczęściej księgowość prowadzona jest nieodpłatnie (na zasadzie wolontariatu) lub pracę tę wykonuje skarbnik lub członek zarządu. Wśród tych organizacji które prowadzą księgowość „we własnym zakresie” lub „społecznie” jest część takich, które utrzymują się głównie ze składek członkowskich.

Wykres 10

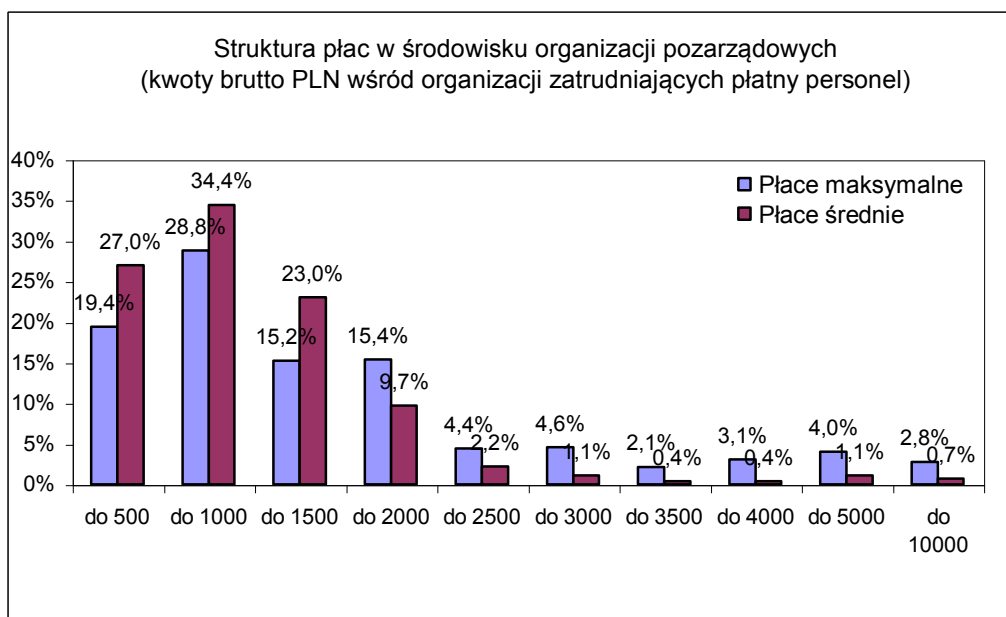

4. PŁACE W ORGANIZACJACH

Jak była już o tym mowa, ponad połowa organizacji nie zatrudnia w ogóle płatnego personelu. Zainteresowaliśmy się jednak drugą połową i w badaniu staraliśmy się ustalić, jakie są maksymalne i średnie płace w środowisku organizacji (Wykres 11). Okazuje się, że płaca maksymalna (niezależnie od typu umowy) wynosi przeciętnie nieco ponad 1600 złotych brutto. Jednocześnie w połowie organizacji zatrudniających personel maksymalna płaca (niezależnie od typu umowy) nie przekracza 1100 złotych brutto.

Płace średnie tym bardziej nie wyglądają imponująco - jest to przeciętnie 1100 złotych brutto. Niewiele większa jest przeciętna średnia płaca w organizacjach, które zatrudniają co najmniej jedną osobę na etat - wynosi ona 1359 złotych brutto. Dla porównania, przeciętne wynagrodzenie w sektorze przedsiębiorstw wynosiło w czasie badania 2239 złotych brutto.

Wykres 11

5. ZARZĄDZANIE FINANSAMI

83,2% organizacji prowadzi rachunek bieżący w banku (*Tabela 11*). Niewielki odsetek organizacji inwestuje samodzielnie posiadane środki. 13% organizacji umieszcza pieniądze na lokatach terminowych, a 3% inwestuje w działalność gospodarczą. Inne formy pomnażania kapitału, takie jak zakup akcji lub obligacji Skarbu Państwa jest znacznie rzadszy i, siłą rzeczy, dotyczy raczej organizacji dysponujących znacznym majątkiem lub tzw. endowmentem (tzw. kapitałem żelaznym). Co za tym idzie, dochody pochodzące z tych źródeł, mimo że rzadkie, mogą mieć jednocześnie bardzo duże znaczenie dla sektora (górną granicę szacunków wynosi ok. 6%). Ma to miejsce szczególnie tam, gdzie dysponentem środków są fundacje grantodawcze, bowiem na ogół to z tych właśnie pieniędzy zasilane są inne organizacje. Na marginesie musimy przyznać, że nie podajemy ogólnej kwoty środków dostępnych w sektorze, bowiem podanie tej liczby wymagałoby wyeliminowania problemu tzw. podwójnego liczenia. Mówiąc inaczej, ogólna suma środków w sektorze nie powstaje po prostu poprzez dodanie budżetów wszystkich organizacji, ponieważ wskutek takiej operacji niektóre środki mogłyby być liczone podwójnie lub nawet potrójnie. Dotyczy to przypadków, kiedy organizacje dokonują transferów między sobą - np. kwota grantu przekazanego przez fundację może pojawić się jednocześnie w budżecie fundacji, która go przyznała, w budżecie organizacji, która go otrzymała, a być może w budżetach innych organizacji (jeśli organizacja występuje w funkcji redystrybutora). Podobna sytuacja ma miejsce w przypadku przekazywania pieniędzy przez inny oddział tej samej organizacji. Opisany tu problem jest istotny, choć jego rozmiary nie są olbrzymie: całość środków jakie „krąży” wewnątrz nie przekracza, jak pokazaliśmy wyżej, 4,4%.

Tabela 11

Sposób zarządzania / alokowania zasobów	Procent organizacji
Organizacja nie posiada żadnych istotnych środków finansowych	18,1
Rachunek bieżący w banku	83,2
Lokaty terminowe	12,6
Zakup obligacji Skarbu Państwa	0,3
Zakup akcji	0,8
Inwestowanie w działalność gospodarczą	3,4
Inne	5,0

6. PROBLEMY ZWIĄZANE Z ZARZĄDZANIEM FINANSAMI

Nawet bez prowadzenia skomplikowanych badań można się domyślać, że główną bolączką postrzeganą przez organizacje jest brak środków na działania (deklaruje go 66% organizacji). Konsekwencją tego problemu jest brak płynności gotówkowej (38,1%). Inną stroną tego samego kłopotu są problemy z racjonalizowaniem wydatków (najczęściej oznacza to zapewne ich ograniczenie). Na kłopot taki wskazuje 5% organizacji. Można też bardziej precyzyjnie powiedzieć, że niedobór środków polega na trudnościach w zdobyciu pieniędzy na poszczególne typy wydatków (aż 66% organizacji wskazuje na ten problem). Komentując ten wynik warto zwrócić uwagę, że szczególnie jeśli chodzi o środki publiczne - wprowadzane są dodatkowe ograniczenia związane z korzystaniem z nich. Najczęściej opierają się one na dokonywanych przez urzędników interpretacjach tego, na

czym polega istota organizacji typu non-profit (z reguły bez żadnej podstawy prawnej). Okazuje się zatem często, że ze środków publicznych nie można dokonywać żadnych zakupów trwałego wyposażenia, pokrywać kosztów zgodnego z Kodeksem Pracy zatrudnienia (ze środków publicznych nie można refundować kosztów zatrudnienia etatowego personelu), nie wolno też ponosić żadnych kosztów administracyjno-księgowych i to mimo tego, że to przeważnie księgowość musi wykonać olbrzymią pracę, żeby spełnić często wyjątkowo wyszukane warunki sprawozdawczości (znacznie ostrzejsze niż te stawiane przez administrację w przypadku zwykłego zakupu usług). Inaczej mówiąc, pewne typy kosztów są uważane za nieuzasadnione w przypadku organizacji non-profit. Działanie takie (nie jest to oczywiście wprost interpretacja danych, ale opinie piszących te słowa) są bardzo często obarczone hipokryzją - szczególnie tam, gdzie organizacje wykonują zadania powierzone przez administrację, a zatem niejako w jej zastępstwie.

Na tym kłopoty się nie kończą. Nawet w organizacjach, które są w stanie zorganizować środki na swoje działania, pojawiają się kłopoty związane z formalną stroną zarządzania finansami oraz - zapewne w powiązaniu z tym problemem - brak osób o kwalifikacjach koniecznych do zarządzania finansami (w obydwu przypadkach takie problemy deklaruje ok. 8% organizacji).

Niektóre organizacje starają się rozwiązać swoje problemy finansowe angażując się w **prowadzenie działalności gospodarczej** - zarówno tej bezpośrednio związanej z realizacją celów statutowych jak i pomocniczej w stosunku do nich. Obecnie działalność gospodarczą prowadzi 11% organizacji. Jest to przede wszystkim działalność usługowo-handlowa, wydawnicza, wynajem pomieszczeń, szkolenia oraz turystyka.

7. MAJĄTEK ORGANIZACJI

84% organizacji twierdzi, że praktycznie nie posiada rezerw finansowych. Tym, które takimi środkami dysponują, przy zachowaniu ciągłości działań wystarczyłyby one średnio na 9 miesięcy.

Gdy chodzi o majątek (poza bieżącymi środkami) 7% organizacji posiada na własność lokal lub inną nieruchomość, 8% inny majątek, a 3% kapitał rezerwowy (żelazny) lub znaczny fundusz statutowy. Jednak ogromna większość (83%) twierdzi, że nie posiada żadnego istotnego majątku.

Zapytaliśmy też dość hipotetycznie na co organizacje przeznaczyłyby dodatkowe swobodne pieniądze (*Tabela 12*) Może dziwić, że najczęściej zostałyby one przeznaczone na zakup sprzętu, ale być może część wytłumaczenia tego faktu zawarta jest w samym sformułowaniu pytania. W kontekście poprzednich uwag na temat trudności zdobywania środków na pewne typy wydatków - szczególnej wagi nabiera sformułowanie środki „swobodne”. Innymi słowy odpowiedź na to pytanie stanowi zapewne logiczny iloczyn opinii na temat wydatków najbardziej potrzebnych z tymi na które najtrudniej zdobyć środki.

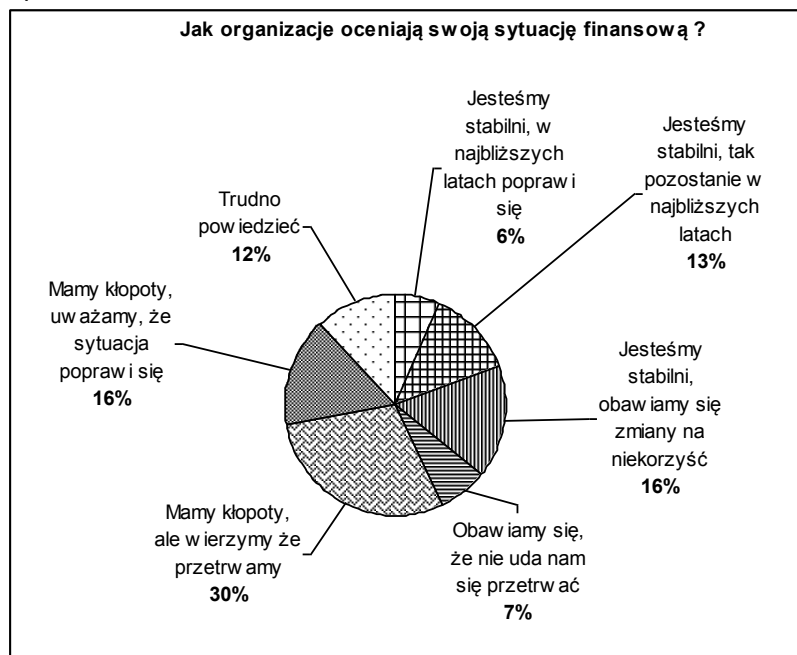
Tabela 12

CELE PRZEZNACZENIA SWOBODNYCH PIENIĘDZY (można było wskazać max. 3 cele)	Procent odpowiedzi
Zakup sprzętu	63,0%
Poszerzenie serwisu świadczonych usług	42,5%
Podniesienie kwalifikacji pracowników lub wolontariuszy (szkolenia, konferencje itp.)	28,0%
Powiększenie lub remont lokalu	23,6%
Zatrudnienie lub skorzystanie z usług specjalisty (od prawa, zarządzania, księgowości, finansów itp.)	15,2%
Rozpoczęcie działalności gospodarczej lub inwestycja w już prowadzoną	13,3%
Zatrudnienie dodatkowych pracowników	12,9%
Inwestycja w lokaty, obligacje lub akcje	3,8%
Inne	18,6%

8. OCENA SYTUACJI FINANSOWEJ

Ogólnie sytuacja finansowa organizacji w ocenie badanych nie przedstawia się dobrze - ponad połowa (53%) organizacji boryka się z problemami finansowymi (*Wykres 12*). 45% organizacji ma kłopoty finansowe, ale uważa że uda im się przetrwać, a 7% badanych uważa, że z powodu kłopotów finansowych ich organizacja nie przetrwa. Zaledwie co piąta organizacja uważa swoją sytuację finansową za stabilną i nie przewiduje pogorszenia.

Wykres 12

IX. PROJEKT USTAWY O DZIAŁALNOŚCI POŻYTKU PUBLICZNEGO I O WOLONTARIACIE

W związku z trwającymi w Sejmie pracami nad projektem ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie postanowiliśmy poznać opinie organizacji o podstawowych rozwiązaniach proponowanych w ustawie. Każdy z respondentów otrzymał pełny wydrukowany tekst projektu ustawy (trzeba zaznaczyć, że od czasu badania prace nad ustawą trwają i część jej zapisów uległa zmianie). W ankiecie zapytaliśmy zarówno o zasadność rozwiązań, które mogą być interpretowane w kategoriach ułatwień lub wręcz przywilejów organizacji pozarządowych, szczególnie organizacji pożytku publicznego (*Tabela 13*), jak i o zapisy, z których wynikać będą obowiązki powiązane z korzystaniem z owych przywilejów (w tym wypadku chodzi o kryteria które spełniać musi organizacja pożytku publicznego – *Tabela 14*).

Nie ma wątpliwości, że większość organizacji akceptuje zaproponowane w ustawie rozwiązania. 62% deklaruje już obecnie chęć uzyskania statusu organizacji pożytku publicznego (*Wykres 13*). Grupa przeciwników ustawy jest bardzo niewielka - nie zmienia to jednak faktu, że ich głosy są bardzo ważne i koniecznie powinny być wzięte pod uwagę w trakcie prac nad nią. Stosunkowo liczna jest grupa organizacji, które nie mają zdecydowanego zdania w sprawie ustawy (można to tłumaczyć kilkoma przyczynami: materia ustawy jest złożona, w czasie wywiadu nie można było poznać wszystkich szczegółowych rozwiązań, a dodatkowo wiele organizacji wie, że praktyka wdrażania nawet najlepszej ustawy może wyglądać bardzo różnie).

Tabela 13

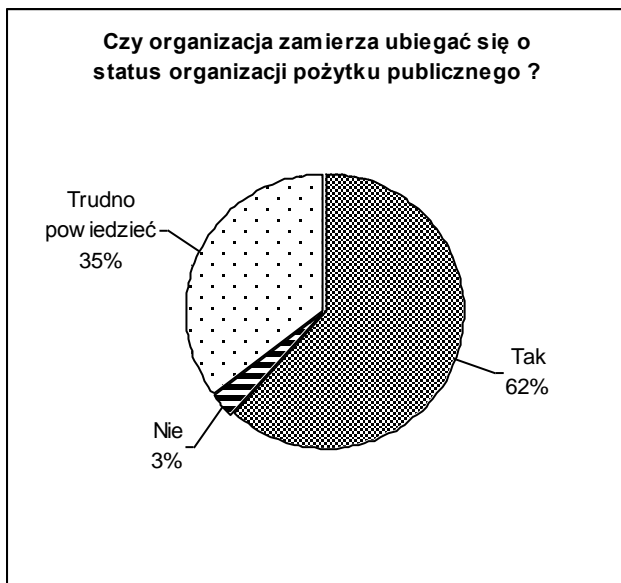
Jak ocenia Pan(i) następujące propozycje zawarte w ustawie? (% odpowiedzi)	Zdecydowanie źle	Raczej źle	Raczej dobrze	Zdecydowanie dobrze	Trudno powiedzieć
Administracja publiczna będzie zobowiązana współpracować z organizacjami pozarządowymi w dziedzinie wykonywania zadań publicznych poprzez udostępnianie informacji o swoich planach, a także poprzez zlecenie wykonywania zadań, oparte o jawną procedurę konkursową.	2,0	4,1	33,2	42,9	17,7
Organizacje pozarządowe (te które będą tego chciały), po spełnieniu określonych w ustawie warunków, będą mogły uzyskać status organizacji pożytku publicznego i uzyskać pewne dodatkowe przywileje.	2,0	2,3	30	53,1	12,6
Powstanie Rada Pożytku Publicznego, składająca się w równych częściach z przedstawicieli organizacji pozarządowych i administracji publicznej, służąca wymianie informacji i opiniowaniu aktów prawnych dotyczących organizacji pozarządowych.	3,5	5,6	34,6	34,5	21,9
Podatnik będzie mógł przekazywać 1% swoich podatków na rzecz organizacji pożytku publicznego.	1,9	1,7	21,2	62,9	12,3

Wolontariusze będą mogli otrzymać zwrot niezbędnych kosztów ich pracy na rzecz organizacji (np. koszty podróży, szkoleń, niezbędnych badań).	1,6	2,0	21,6	62,0	12,8
Decyzje o przyznaniu statusu organizacji pożytku publicznego podejmować będzie Sąd Rejestrowy.	4,6	9,3	27,7	31,4	26,9
Nadzór nad organizacjami pożytku publicznego w dziedzinie wykonywania przez nie zadań publicznych oraz uprawnień wynikających z ustawy sprawować będzie Minister ds. zabezpieczenia społecznego (obecnie Minister Pracy).	9,5	13,1	25,3	14,4	37,7
Organizacje będą miały możliwość prowadzenia odpłatnej działalności statutowej, która nie będzie traktowana jako działalność gospodarcza.	1,9	1,3	23,6	59,5	13,7

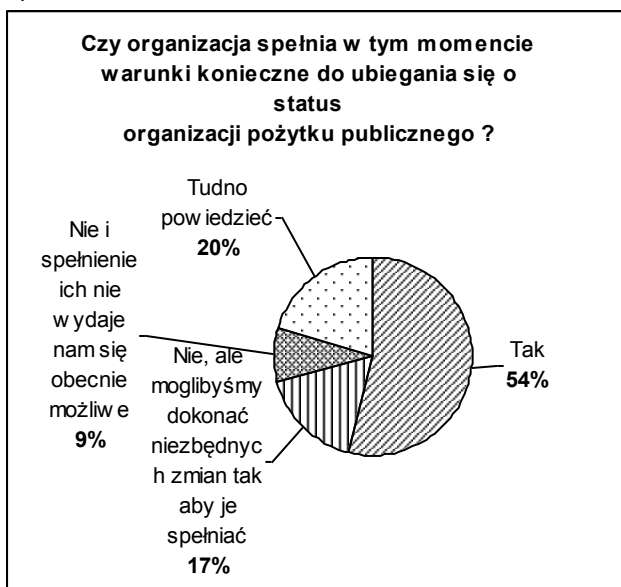
Tabela 14

Czy zgadzają się Państwo, że organizacja pożytku publicznego powinna spełniać niżej wymienione warunki? (% odpowiedzi)	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
Może prowadzić działalności gospodarczą tylko w rozmiarach służących realizacji celów statutowych.	73,0	12,2	14,8
Wynagrodzenie pobierane w ramach działalności odpłatnej pożytku publicznego ma być ustalane maksymalnie w wysokości koniecznej do uzyskania zwrotu całości lub części kosztów działań, a także zachowania ciągłości prowadzenia tych działań.	61,9	9,4	28,8
Cały dochód musi być przeznaczany na działalność statutową organizacji.	80,3	9,5	10,2
Organizacja musi mieć organ kontroli lub nadzoru (np. komisja rewizyjna lub rada fundacji) odrębny od organu zarządzającego.	89,3	2,9	7,8
Członkowie organu kontroli i nadzoru nie mogą być jednocześnie członkami organu zarządzającego.	89,3	3,4	7,2
Członkowie organu kontroli i nadzoru nie mogą być spokrewnieni ani skoligaceni z członkami organu zarządzającego, ani nie mogą pozostawać z nimi w stosunku podległości z tytułu zatrudnienia.	78,4	9,7	11,9
Członkowie organu kontroli i nadzoru nie mogą być w przeszłości skazani prawomocnym wyrokiem za przestępstwo z winy umyślnej.	87,0	4,3	8,7
Statut lub inne akty wewnętrzne organizacji mają zabraniać udzielania pożyczek lub zabezpieczania zobowiązań majątkiem organizacji w stosunku do jej członków, członków organów lub pracowników oraz ich osób bliskich.	77,5	9,0	13,4
Statut lub inne akty wewnętrzne organizacji mają zabraniać zakupu na szczególnych zasadach towarów lub usług od podmiotów, w których uczestniczą ich członkowie, członkowie ich organów lub pracownicy oraz ich osoby bliskie.	66,4	15,7	17,8
Organizacje pożytku publicznego mają obowiązek składania i upubliczniania rocznego sprawozdania merytorycznego i finansowego.	73,6	9,5	16,8

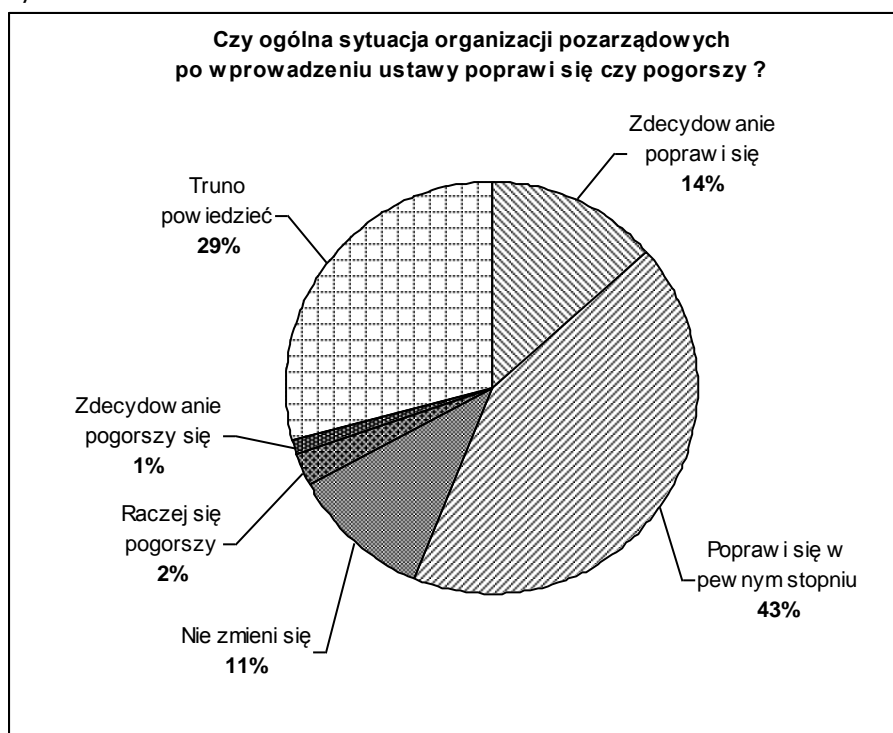
Wykres 13

Wykres 14

Wykres 15

X. INNE PROBLEMY PRAWNE

Zapytaliśmy też jakie problemy związane z obecnie funkcjonującymi przepisami są dla organizacji najbardziej dotkliwe. Ponad 50% organizacji w stopniu średnim lub znacznym odczuwa problemy związane z procedurami rejestracyjnymi KRS. Podobnie liczna jest grupa organizacji, która za kłopotliwe uznaje procedury sprawozdawcze obowiązujące w stosunkach z Urzędem Skarbowym czy szerzej, organami administracji publicznej. Niewiele mniej (42%) za uciążliwe uważa brak dobrych prawnych ram współpracy z administracją publiczną. Źródłem kłopotów co trzeciej organizacji są zbyt wysokie podatki. 15% organizacji narzeka na nadmierną kontrolę ze strony administracji.

XI. JAWNOŚĆ I OBIEG INFORMACJI

JAWNOŚĆ

68% organizacji twierdzi, że rokrocznie przygotowuje raport roczny ze swojej działalności, zaś kolejne 15% deklaruje, że sporządza raport, choć nie tak regularnie - nie każdego roku od powstania (*Wykres 16*). Warto przypomnieć, że obowiązek dostarczenia sprawozdania z działalności do odpowiednich organów administracji spoczywa tylko na fundacjach. W przypadku stowarzyszeń prawodawca przyjął założenie o wystarczalności samokontrolnych mechanizmów.

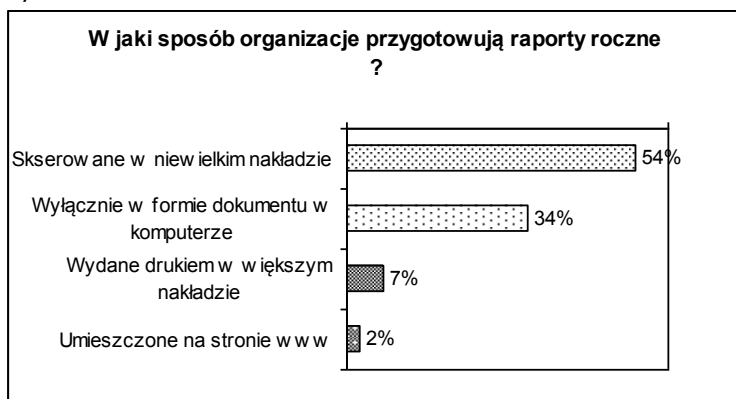
Jednak, mimo że dwie trzecie organizacji przygotowuje raporty roczne, dostęp do nich może okazać się trudny. Tylko 7% organizacji, spośród tych, które sporządzają raporty, wydaje je drukiem w większym nakładzie, a 2% umieszcza je na swojej stronie w Internecie. 34% podmiotów przechowuje raporty wyłącznie w formie dokumentu w komputerze, zaś 54% posiada raport skserowany w niewielkim nakładzie (*Wykres 17*). Wydaje się, że wybór dwóch ostatnich form przygotowania raportów rocznych nie wynika jedynie z braku możliwości lub środków finansowych, ale związany jest także z decyzją, komu organizacje chcą raport udostępnić. 45% organizacji jest gotowych udostępnić raport wszystkim zainteresowanym, zaś 24% przedstawi raport osobom, które przedstawią „wystarczające powody” (w obydwu przypadkach z raportem można się zapoznać w siedzibie organizacji). 42% organizacji twierdzi, że aktywnie dystrybuuje swoje raporty roczne. Ich odbiorcami są jednak przede wszystkim instytucje finansujące, urzędy skarbowe (to prawdopodobnie bilans księgowy, a nie raport roczny), inne oddziały struktury, przede wszystkim zarządy główne, oraz w mniejszym stopniu – członkowie organizacji. Niestety do zupełnej rzadkości należy dzielenie się raportem np. ze współpracującymi organizacjami lub odbiorcami działań.

O Karcie Działań Organizacji Pozarządowych, która promuje zasadę jawności, słyszało około 15% organizacji, mniej więcej tyle samo nie jest pewnych czy słyszało o tym dokumencie. 72% organizacji twierdzi wprost, że nigdy o nim nie słyszało.

Wykres 16

Wykres 17

OBIEG INFORMACJI W 3 SEKTORZE

W badaniu chcieliśmy ustalić, jakie informacje, w jakiej formie i w oparciu o jakie zasady organizacje chciałyby otrzymywać. Okazało się, że za najistotniejsze organizacje uważają informacje dotyczące formalno-prawnych warunków działania (51% uznaje je za istotne dla swoich działań). Drugie co do ważności są informacje o bieżących wydarzeniach istotnych dla sektora pozarządowego (47%). Podobnie oceniane są informacje o instytucjach mogących udzielać wsparcia technicznego, takiego jak: szkolenia, poradnictwo, informacja (44%).

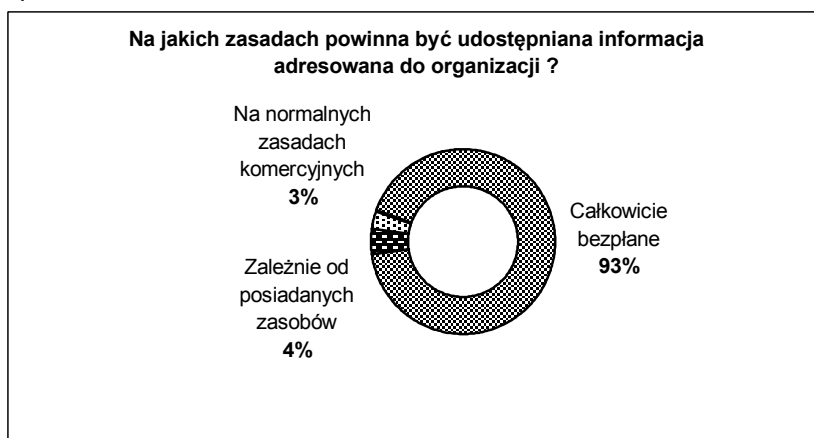
W poszukiwaniu informacji 68,6% organizacji często korzysta z ogólnie dostępnych środków masowego przekazu. 43% często szuka informacji w środowisku lokalnej administracji publicznej. Miłym zaskoczeniem jest fakt, że aż 35% organizacji często korzysta z wyspecjalizowanych stron internetowych.

20% organizacji często korzysta z informacji dystrybuowanej przez powołane do tego organizacje infrastrukturalne. Zapytaliśmy o znajomość i ocenę usług kilku z nich. 20% badanych słyszało o ośrodkach Sieci Wspierania Organizacji Pozarządowych SPLOT, a 15% z tych którzy słyszeli korzystało z ich usług. Zapewne gdyby zapytać o poszczególne (wymienione z nazwy) ośrodki wchodzące w skład sieci SPLOT, wyniki dotyczące ich rozpoznawalności okazałyby się wyższe. Hipotezę tę potwierdza fakt, że KLON, który jest częścią tej właśnie sieci, jest rozpoznawalny znacznie lepiej. Odpowiednie wskaźniki dla Bazy Danych o Organizacjach Pozarządowych KLON/JAWOR wynoszą 43% i 35%, dla Centrów Wolontariatu 30% i 16%, a dla Centrów Aktywności Lokalnej 12% i 11%. Generalnie wszystkie tu wymienione organizacje są oceniane pozytywnie – ocen pozytywnych jest średnio 10-krotnie więcej niż negatywnych.

Zapytaliśmy jaki w opinii badanych powinien być ogólny model dostępu do informacji adresowanych do organizacji (Wykres 18). Aż 93% uważa, że powinny być one całkowicie bezpłatne. Właściwie preferencja do uzyskiwania wszystkich informacji za darmo jest dość naturalna. Dostarczenie jej na tych zasadach było zresztą

misją m.in. KŁON przez ostatnich ponad 10 lat. Nie zmienia to faktu, że polityka całkowitej bezpłatności, która kiedyś wywoływała miłe zaskoczenie wśród organizacji powoli przybiera charakter roszczenia. Konsekwencje takiej postawy mogą być dość trudne dla tzw. organizacji infrastrukturalnych (wspierających).

Wykres 18

XII. WYKORZYSTANIE TECHNOLOGII INFORMATYCZNYCH W DZIAŁANIACH ORGANIZACJI

Miłym zaskoczeniem było odkrycie, że aż 69% organizacji używa komputerów (posiada je na własność lub ma możliwość korzystania z nich). Podobna grupa organizacji ma dostęp do kserografu i drukarki. Co czwarta organizacja nie posiada żadnego wymienionego (patrz *Wykres 19*) sprzętu technologicznego.

Wykres 19

Organizacje deklarujące dostęp do komputerów, korzystają średnio z 4 komputerów, jednak połowa organizacji dysponuje nie więcej niż dwoma komputerami. 64% organizacji uważa, że liczba posiadanych lub dostępnych komputerów jest wystarczająca, a 34% potrzebuje ich więcej, jednak nie ma możliwości zwiększenia ich liczby z powodu bariery finansowej. 58% uważa że jakość komputerów, z których korzystają jest adekwatna do potrzeb, a 37% twierdzi, że jest zbyt niska.

Około 20% organizacji ma własną stronę internetową. 31% organizacji ma dostęp do Internetu w siedzibie organizacji, i co więcej - w ponad połowie tych organizacji zainstalowane jest łącze stałe. Dodatkowo przynajmniej 30% organizacji wykorzystuje Internet w sprawach związanych z organizacją poza jej siedzibą. 15% spośród wszystkich organizacji korzysta ze strony www.ngo.pl, a 35% użytkowników tej strony odwiedza ją co najmniej kilka razy w miesiącu.

40% organizacji deklaruje, że nie potrzebuje szkoleń związanych z używaniem sprzętu komputerowego i wykorzystaniem zasobów Internetu. Dziedziny, w jakich szkolenia są najbardziej potrzebne, to: umiejętności tworzenia i zarządzania stronami www (potrzebę taką zgłasza 36% organizacji) oraz podstawowa wiedza o korzystaniu z Internetu (29%). Pracownicy 23% organizacji chcieliby zostać przeszkoleni z obsługi podstawowego oprogramowania biurowego.

XIII. MOCNE I SŁABE STRONY ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH W ICH WŁASNEJ OCENIE

Na koniec zapytaliśmy organizacje, co przede wszystkim uważają za swoją mocną stronę (Tabela 15) oraz na jakie problemy napotykają w swych działaniach (Tabela 16).

Mocną stroną organizacji, w ich własnej opinii, jest stabilny i zgrany zespół – jest to cecha odnotowywana prawie równie często, jak brak napięć i konfliktów w organizacji, które stwierdza ok. 90% badanych. Ponad 90% organizacji uważa też, że charakteryzuje je jawność dla opinii publicznej, demokratyczne procedury wewnętrzne, wywiązywanie się na czas ze zobowiązań formalnych, a także czytelna i dopasowana do potrzeb misja. W pewnym uproszczeniu najsilniejszą stroną organizacji jest poniekąd ona sama – jej misja, zaangażowanie, umiejętności procedury itp.

Już nie tak częste, ale ciągle, istotne są zasoby organizacji związane z ich lokalnym lub środowiskowym kontekstem działań (samorząd lokalny, inne organizacje, prestiż i wizerunek organizacji).

Słabością organizacji i jej największym problemem są szeroko rozumiane niedobory zasobów zewnętrznych (przede wszystkim pieniędzy ale także odpowiedniej liczby ludzi oraz wpływu na decyzje). Te deficyty lub słabości w poniższym pytaniu ilustrowane są względnie rzadszym udziałem organizacji posiadających dobre kontakty w środowisku biznesu, grantodawców i polityków szczebla centralnego (w tym ostatnim przypadku brak kontaktów przez wiele organizacji z całą pewnością nie będzie oceniany jako słabość).

Nie jest dla nikogo specjalnym zaskoczeniem, że do najczęściej wymienianych problemów z jakimi stykają się organizacje należą trudności w zdobywaniu środków finansowych (78% organizacji) oraz konieczność dopasowania działań do wymagań dotacji administracji publicznej (55%). Nie tak już oczywiste i poniekąd bardziej niepokojące jest odkrycie, że prawie połowa organizacji ma trudności związane z brakiem odpowiedniej liczby osób zaangażowanych w działania. Tylko co 20-ta organizacja na liście problemów jakie napotyka wymienia konflikty i napięcia wewnętrzne.

Tabela 15

Cechy organizacji na podstawie „samooceny”	Procent organizacji, które twierdzą, że posiadają daną cechę
Demokratyczne procedury wewnętrzne, możliwość współdecydowania o działaniach organizacji i sposobie w jaki jest zarządzana przez cały zespół organizacji i jej członków	93,7
Jawność dla opinii publicznej – gotowość do udzielania informacji o działaniach organizacji wszystkim zainteresowanym	93,7
Wywiązywanie się z różnych zobowiązań formalnych, np. składanie na czas wymaganych dokumentów, raportów, rozliczeń	92,6
Czytelna, dobrze dopasowane do potrzeb misja oraz cele organizacji motywujące do działań	91,6
Czytelne reguły wewnętrznej organizacji pracy, dobre procedury działań	89,2
Zaangażowanie i motywacja osób związanych z organizacją - praca w organizacji traktowana jest jako misja, pasja życiowa	89,1%
Silny, zgrany i stabilny zespół	88,3%
Odpowiednie umiejętności oceniania potrzeb w środowisku działania oraz rezultatów działań	87,1%
Doby zewnętrzny wizerunek organizacji, prestiż, uznanie ze strony innych organizacji i instytucji	83,0%
Wysokie umiejętności merytoryczne pracowników i wolontariuszy organizacji / możliwość ciągłego podnoszenia niezbędnych umiejętności	72,3%
Dobrze przygotowany i czytelny plan działań na przyszłość (plan strategiczny na najbliższe 2-3 lata)	71,5%
Dobre kontakty z innymi organizacjami pozarządowymi, umiejętność prowadzenia wspólnych działań	67,6%
Dobre kontakty z politykami na szczeblu lokalnym	60,0%
Dostęp do niezbędnej pomocy ze strony specjalistów i ekspertów	48,7%
Względnie stabilna sytuacja finansowa (posiadamy środki na działania lub wiemy jak je organizować)	48,7%
Odpowiednia liczba wolontariuszy, na których możemy liczyć	40,8%
Dobre kontakty ze środowiskiem biznesu	38,8%
Dobre kontakty w środowisku organizacji grantodawczych	31,1%
Dobre kontakty z politykami w parlamencie i urzędach centralnych	22,5%

Tabela 16

PROBLEMY BADANYCH ORGANIZACJI	Procent organizacji które w swych działaniach odczuwają dany problem
Pozyskanie niezbędnych dla działania środków finansowych i rzeczowych	77,8%
Biurokracja administracji publicznej	54,8%
Liczba osób aktywnie włączających się w działania organizacji	48,9%
Wyposażenie niezbędne do prowadzenia działań	46,1%
Niewystarczający dostęp do nowoczesnych środków komunikacji (w szczególności Internetu)	38,7%
Konieczność dopasowania planów/misji organizacji w związku z otrzymaniem dotacji od administracji publicznej	34,7%
Prowadzenie niezbędnych formalności (w tym księgowości)	24,7%
Znalezienie odpowiedniego lokalu na działalność	18,7%
Napięcia i konflikty wewnątrz organizacji	5,6%

PROBLEMY SEKTORA POZARZĄDOWEGO W OPINII ORGANIZACJI

Oprócz pytań o indywidualne problemy organizacji zapytaliśmy także o problemy sektora jako takiego. Założyliśmy dość śmiało, że organizacje dochodzą do pewnych wniosków i spostrzeżeń dotyczących całego sektora. Zdajemy sobie jednak sprawę, że w wielu wypadkach mamy do czynienia z prostą projekcją problemów na jakie napotykają indywidualne organizacje.

Na pierwszym miejscu na liście problemów sektora znalazły się zbyt małe ulgi podatkowe dla sponsorów. Zapewne jest to rodzaj parafrazy powtarzającego się już w tym raporcie stwierdzenia o braku funduszy. Najwidoczniej większość organizacji uważa, że większe ulgi spowodowałyby wzrost liczby sponsorów i w konsekwencji wzrosłaby ilość pieniędzy dostępnych dla organizacji. Niestety, jak się okazuje z porównań z innymi krajami, proste zwiększenie np. progów odpisów podatkowych daje niewiele. Dodatkowo warto zauważyć, że wbrew dość popularnemu wśród organizacji pogładowi, w Polsce (poza kilkoma istotnymi problemami technicznymi w systemie podatkowym) obowiązuje obecnie dość przyjazne otoczenie prawne dla działań filantropijnych (szczególnie jeśli idzie o zachęty do darowizn). Jakościową zmianę może przynieść wprowadzenie zasady odpisu 1% podatku. Warto jednak w tym miejscu jasno powiedzieć, że alokacja 1% podatków nie ma w gruncie rzeczy charakteru filantropijnego. Jej istota polega na demokratyzacji decyzji o alokacji *de facto* publicznych już (bo pochodzących z podatku) pieniędzy.

Ponad 60% organizacji stwierdza, że niedobrze skonstruowane są zasady współpracy i „podziału pracy” z administracją publiczną. Wraca tu od dawna podoszony i nigdy satysfakcjonująco nie rozwiązany problem praktycznej realizacji konstytucyjnej zasady pomocniczości. Dodatkowo tak wysoki odsetek organizacji odczuwających ten problem może być tłumaczony świeżymi jeszcze emocjami, jakie wzbudziło wprowadzenie nowelizacji ustawy o finansach publicznych (w szczególności niefortunnego sformułowania art. 118). Dla każdego, kto zapoznał się z fragmentem opisującym finansowanie organizacji, staje się oczywiste dlaczego waga tych problemów jest tak duża.

Istotną pozycję zajmują też problemy związane z niestabilnością przepisów dotyczących organizacji. Można przypuszczać, że w tym przypadku na powszechne i dość zrozumiałe przekonanie o labilności przepisów polskiego prawa w ogóle nakłada się świeży i bolesny dla wielu organizacji problem nowych przepisów o KRS.

Jak wynika z powyższych akapitów, „największe” problemy trzeciego sektora dotyczą sytuacji prawno-formalnych i zewnętrznych warunków w jakich funkcjonują organizacje. Pewne nadzieje na ich rozwiązanie lub złagodzenie można wiązać z oczekiwanym wprowadzeniem ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie.

Niejako w środku listy problemów znajdują się te, które mają swe źródło w relacjach między organizacjami – w szczególności konflikty lub, w łagodniejszej wersji, brak koordynacji działań. Problemy te zauważa prawie połowa organizacji. Choć jest to kwestia bardzo złożona i faktycznie niezwykle istotna, w tym opracowaniu ograniczymy się do stwierdzenia, że w ostatnim czasie pojawia się coraz więcej nadziei (a jednocześnie towarzyszących im obaw, czy nawet konfliktów) na lepszą harmonizację działań w środowisku. Do pewnego stopnia poprawa jakości sprowadza się po prostu do stworzenia kanałów wymiany informacji. W tej kwestii, przede wszystkim dzięki zdobyczom Internetu, doczekaliśmy się ogromnego postępu. Paradoksalnie jednak, im więcej informacji jest dostępnych, tym częściej słyszy się o jej braku. Nie jest to cecha specyficzna tylko dla organizacji pozarządowych.

Bardziej złożona jest kwestia koordynacji działań. Budzi ona wiele emocji, a w argumentacji używanej podczas dyskusji na jej temat ujawniają się bardzo różnorodne, dotychczas często nie ujawniane interesy poszczególnych organizacji. Dla jednych konieczność ustrukturyzowanego i zinstytucjonalizowanego działania wspólnego nie podlega dyskusji, dla innych odwrotnie - jest niemożliwa do obronienia i sprzeczna z samą naturą społeczeństwa obywatelskiego. Można zatem powiedzieć, że brak koordynacji działań jest dla sektora pozarządowego problemem w porównywalnym stopniu, w jakim dla niektórych organizacji byłaby koordynacja tych działań.

Na samym końcu listy problemów są te, które wiążą się z działaniami poszczególnych organizacji. Dla 31,4% organizacji jest to odchodzenie od misji, dla 37,9% nadużycia i poszukiwanie prywatnych korzyści, a co za tym idzie, zły wizerunek w mediach (dla 32,8%). Różnie można komentować te wyniki. Z jednej strony są to najrzadziej wskazywane problemy i można się z tego powodu cieszyć. Z drugiej strony nie są tak rzadkie, żeby ta radość była w pełni uzasadniona (szczególnie gdyby ryzykownie zakładać, że odpowiedzi na te pytania mają charakter projekcyjny). Nie sposób przejść obojętnie obok faktu, że prawie 40% organizacji uważa, że w środowisku pozarządowym poważnym problemem są nadużycia i patologie. To dobrze i źle zarazem. Dobrze, że coraz rzadziej w świadomości samych organizacji działa mechanizm zaprzeczania i wypierania tego problemu. Źle, że problem w ogóle istnieje i że ma trudne do zignorowania rozmiary. Z tego punktu widzenia ciekawe jest także to, że problem ten wymieniany jest obecnie częściej niż zły wizerunek w mediach. Dotychczas było odwrotnie – winni „byli dziennikarze”. Okazuje się, że opinia na ten temat zmieniła się, choć w naszym przekonaniu organizacje miały podstawy do tego, by twierdzić, że zły wizerunek sektora jest w dużej mierze karykaturą stworzoną przez żądne sensacji media. Pojawia się pytanie czy zmieniły się organizacje, czy ich działaczom otworzyły się oczy, czy może przed oczami mają właśnie relacje mediów i w końcu biorą je za rzeczywistość. Nie wiemy tego, ale zagadnienie jest się ciekawe i ważne.

Tabela

PROBLEMY SEKTORA POZARZĄDOWEGO W OCZACH BADANYCH ORGANIZACJI	Procent odpowiedzi
Zbyt małe ulgi podatkowe dla sponsorów.	80,5%
Wadliwe, niejasne, niestabilne regulacje prawne dotyczące działań organizacji pozarządowych.	67,6%
Niejasne reguły współpracy z administracją publiczną.	67,3%
Rozrośnięta administracja publiczna i jej agendy nie zostawiające zbyt wiele miejsca na działania organizacji pozarządowych.	62,6%
Upolitycznianie działań organizacji pozarządowych.	45,8%
Brak komunikacji i koordynacji działań z innymi organizacjami lub konflikty między poszczególnymi organizacjami.	45,2%
Zdarzające się w środowisku organizacji nadużycia i poszukiwanie prywatnych korzyści.	37,9%
Zły ogólny wizerunek organizacji pozarządowych w opinii publicznej i w mediach.	32,8%
Odchodzenie od misji, dla której organizacja powstała.	31,4%

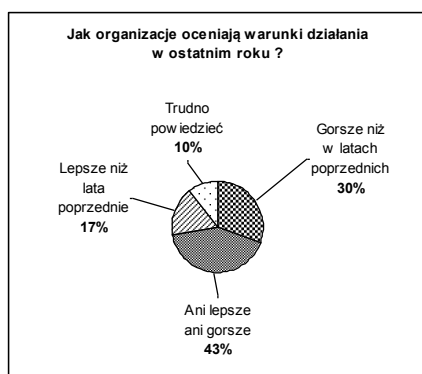
NASTROJE W TRZECIM SEKTORZE

Mimo wszystkich opisanych wyżej indywidualnych i zbiorowych bolączek, nastroje w organizacjach są dość optymistyczne (*Wykres 20*). Mimo tego, że 30% organizacji uważa ostatni rok za gorszy od poprzednich (jest to 2 razy więcej niż tych którzy twierdzą, że był lepszy – *Wykres 21*), ponad 40% wierzy, że najbliższy rok będzie lepszy niż poprzednie lata (w tym wypadku liczba optymistów jest 2,5-krotnie większa niż liczba pesymistów).

Wykres 20

Wykres 21

XIV. UWAGI KOŃCOWE

Po przeczytaniu powyższego raportu, pomimo olbrzymiej ilości faktów jakie w nim opisano, ciągle można mieć kłopot z odpowiedzią na pytanie – jaka właściwie jest kondycja sektora pozarządowego w Polsce 2002? Chcielibyśmy umieć odpowiedzieć jednoznacznie na tak zadane pytanie, wydaje się to jednak niemożliwe. Możemy tylko próbować podsumować niektóre poruszone wątki, tym niemniej nie należy spodziewać się prostych odpowiedzi w rodzaju „jest dobrze” lub „jest źle”.

Część informacji przedstawionych w raporcie oczywiście nie wymaga tego rodzaju interpretacji lub wręcz nie da się tak interpretować. Należy je po prostu przyjąć do wiadomości. Dla innych, gdzie warto zdawać takie pytania, konieczne są jakieś punkty odniesienia. Z nimi jest gorzej – nie bardzo możemy ich szukać w przeszłości, jako że jest to pierwsze badanie prowadzone taką metodą i brakuje porównywalnych danych. Innymi słowy trudno nam będzie dokonać bardzo zdroworozsądkowej oceny typu: przybyło – ubyło. Nie bardzo możemy również porównywać sektor pozarządowy z innymi sektorami (administracją i biznesem), bo w dużej mierze z samej definicji nie powinny one być podobne. W najbliższej przyszłości spróbujemy nasze badania przeanalizować ze względu na porównania wewnątrz samego sektora i poszukiwać różnic i podobieństw między poszczególnymi grupami organizacji. Na razie jednak pozostaje nam rozważyć „czy szklanka jest pusta czy pełna w połowie”. Poniższe uwagi mają często taki właśnie charakter. Nie zawsze są powiązane bezpośrednio i ściśle z poszczególnymi tabelami opisującymi wyniki badania. Stanowią raczej próbę ujęcia syntetycznego, w którym miesza się to co zobaczyć można wprost w danych i to co wynika z uczestniczącej obserwacji autorów. Na wszelki wypadek użyjemy zatem asekuracyjnej formuły i stwierdzimy, że stanowią one przede wszystkim prezentację poglądów osób je piszących.

A zatem jaka jest kondycja sektora pozarządowego? Na początek dość oczywiste stwierdzenie, że odpowiedź zależy od tego kogo o to pytać. Zaczniemy zatem od samych organizacji.

W środowisku organizacji także natykamy się na znaczną różnorodność poglądów. Oczywiście na wstępie trzeba zaznaczyć, że niewiele organizacji poświęca czas na rozważania w kategoriach „sektora” jako całości (więcej - część pewnie nigdy nie słyszała w ogóle o takim pojęciu, a część uważa je za sztuczne). Wśród tych jednak, które myślą o „sektorze jako takim” panuje spora różnica zdań. Można napotkać skrajnie katastroficzne poglądy - wskazujące na załamanie się dynamiki ruchu pozarządowego, konflikty wewnętrzne, nadużycia, brak integralności i wartości, „ucieczkę sponsorów” (szczególnie zagranicznych), odchodzenie ludzi i brak dopływu nowych, brak przestrzeni dla rozwoju organizacji i ściśnięcie między znacznie mocniejsze i większe sektory administracji publicznej i biznesu, zredukowanie roli organizacji do funkcji dekoracyjnych itd. Są także jednak głosy znacznie bardziej optymistyczne: liczba organizacji ciągle wzrasta, środowisko organizuje się wewnętrznie coraz lepiej i wykształcają się podstawowe elementy infrastruktury i rzecznictwa interesów sektora pozarządowego, pojawiają się znaczne środki z funduszy europejskich z powodzeniem wypełniające prawie wszystkie deficyty, organizacje częściej zabierają głos w sprawach publicznych i znacznie trudniej głos ten jest ignorować, poprawie ulegną prawne warunki działania i zasady współpracy z administracją itp. Prawda zapewne jak zwykle leży „gdzieś po środku”, choć warto odnotować, że jak wynika z badania, optymistów jest więcej niż pesymistów. Zresztą optymizm wydaje się cechą definicyjną większości działaczy sektora. Jest to zrozumiałe - w końcu w działaniach organizacji na ogół chodzi o to, żeby coś zmienić i ulepszyć. Czasem wydaje się jednak, że ów optymizm niepokojąco daleko oddala się od realizmu. Szczególnie widoczne to jest wtedy, gdy pytamy o źródło problemów w działaniach organizacji – przytłaczająca większość organizacji uważa, że „problemy są na zewnątrz”. Na zewnątrz sektora, a już na pewno na zewnątrz „mojej” organizacji. Chcielibyśmy się mylić, ale obraz ten wydaje się nieco nadto optymistyczny.

Jak jeszcze odpowiadać można na pytanie o kondycję trzeciego sektora? Z wielu powodów wyjątkową popularnością w różnych dyscyplinach cieszą się porównania międzynarodowe. Zaczniemy zatem od porównania z sąsiadami w sensie geograficznym i historycznym.

Na tle innych krajów Europy Środkowo-Wschodniej oraz Eurazji (ogólniej - byłego bloku sowieckiego) wypadamy dobrze, a nawet bardzo dobrze. Wśród 28 krajów które co roku „mierzone” są ze względu na rozwój i stabilność działań sektora pozarządowego (tzw. NGO Sustainability Index) w 2001 r. Polska zajmowała drugie miejsce (na równi z Estonią, wyprzedza nas nieznacznie Słowacja).

Jednak ten dobry wynik nie daje już tak wielkiego zadowolenia. W międzyczasie bowiem punkty odniesienia, w stosunku do których oceniają się polskie organizacje pozarządowe, także uległy znacznemu przesunięciu. Nie jest już satysfakcjonujące, że jest lepiej niż było 12 lat temu ani to, że jest lepiej niż u większości sąsiadów z wschodniej granicy. Nie chcemy porównywać się już z własną przeszłością, ale z własnymi aspiracjami. Chcemy zatem zobaczyć jak „wypadamy” w stosunku do krajów o długich i, co ważniejsze, ciągłych praktykach demokratycznych. W tym wypadku mamy do odrobienia znaczny dystans, ale też z drugiej strony nie mamy zbyt wielu powodów do kompleksów. To prawda, że znacznie gorsza jest kondycja sektora pozarządowego pod względem dostępności środków, skali zatrudnienia, roli w wypełnianiu zadań publicznych itp. Z drugiej jednak strony organizacje w Polsce są bardzo dynamiczne, na ogół skłonne do współpracy, otwarte i świadome celów dla których powstały. Z oczywistych powodów większość polskich organizacji jest w fazie uczenia się i formowania, która, choć bywa bolesna i nie zawsze koniec końców owocna, jest bardzo emocjonująca.

Generalnie jednak, w tego rodzaju międzynarodowych porównaniach trzeba zachować daleko idącą ostrożność. Nie ma żadnej uniwersalnej „jedynie słusznej” doktryny opisującej kształt sektora pozarządowego i jego funkcje. Nie ma idealnego modelu, do którego należałoby aspirować. Nawet wewnątrz krajów UE trudno mówić o jakichkolwiek wspólnych standardach (poza oczywistymi w rodzaju swobody stowarzyszenia). Sektor w Niemczech różni się bardzo od skandynawskiego, brytyjskiego czy holenderskiego. Sektor w USA także bardzo różni się od wymienionych wcześniej. Żeby zaś całą rzecz jeszcze bardziej skomplikować, warto dodać, że najciekawsze naszym zdaniem analogie wynikają z porównania z krajami takim jak Filipiny czy Południowa Afryka (w których podobnie jak w Polsce społeczeństwo obywatelskie odegrało ważną rolę w przechodzeniu od systemu autorytarnego do demokratycznego).

O roli społeczeństwa obywatelskiego, którego częścią są wszak organizacje pozarządowe, mówi się ostatnio bardzo wiele. Stało się ono nie tylko przedmiotem zainteresowania badaczy, ale jednocześnie samo w sobie jest rodzajem planu działania, terminem opisującym i wyrażającym aspiracje wielu społeczeństw zarówno w krajach wydobywających się z ustrojów autorytarnych jak i tych, które od dawna cieszą się dobrodziejstwami demokracji. W praktyce jednak pojęcie społeczeństwa obywatelskiego a szczególnie jego realny społeczny kształt przybierać może bardzo różne formy. Warto dodać, że nie zawsze są one tak piękne i idealistyczne jak chcieliby tego prorocy społeczeństwa obywatelskiego. Jest jasne, że społeczeństwo obywatelskie może mieć „różną jakość”. I choć istnieją podobieństwa w proces tworzenia i odtwarzania się tkanki społeczeństwa obywatelskiego nie ma, naszym zdaniem, uniwersalnych recept, które byłyby tu szczególnie pomocne. Niektórzy wierzą w takie recepty albo przynajmniej inspiracje i często spoglądają w ich poszukiwaniu na Polskę. Paradoksalnie zatem w tej akurat sprawie, nawet jeśli my sami w Polsce nie szukamy porównań, sami jesteśmy ich przedmiotem. Głównie dlatego, że to między innymi dzięki wydarzeniom, które miały miejsce w Polsce, pojęcie społeczeństwa obywatelskiego zawdzięcza swój renesans (od połowy lat 70-tych, przez doświadczenia Solidarności, a obecnie ruch pozarządowy i inne instytucje społeczeństwa obywatelskiego).

Czy dalej możemy być inspiracją dla innych? Mamy poważne wątpliwości. Wiele wskazuje na to, że w Polsce górę biorą tęsknoty za państwem i jego omnipotencją, za państwem jako adresatem roszczeń i państwem jako dostarczycielem rozwiązań. Wiednie debata publiczna, upadają autorytety, dobro publiczne ginie w zgiełku walki o indywidualne i grupowe interesy, demokracja się „ochładza” i przybiera czysto proceduralne formy. Rzeczpospolita samorządna, „republika obywateli”, wspólnota na rzecz dobra wspólnego jest coraz słabsza. Nie ma wątpliwości, że w tej batalii organizacje pozarządowe występują po obydwu stronach. Jedne są szkołą demokracji, inne jej karykaturą, jedne istotnie zabiegają o dobro wspólne i łagodzą konflikty, inne przebiegając się za orędowników dobra wspólnego w istocie forsują bardzo wąskie grupowe interesy, jedne koniec końców tworzą jakieś dobra (komuś pomagają, służą), a inne po prostu trwają i w samym trwaniu upatrują cel swej egzystencji. Chcemy przez to powiedzieć, że w naszym przekonaniu bycie organizacją pozarządową nie daje i dawać nie powinno żadnego szczególnego immunitetu. Bycie organizacją pozarządową wiązać się powinno raczej ze zobowiązaniami i spełnianiem wyższych oczekiwań. Sektor nie jest lepszy niż suma organizacji, które go tworzą i przede wszystkim to właśnie w samych organizacjach pozarządowych przebiega granica między dobrą a złą kondycją trzeciego sektora.

Są oczywiście pewne wyzwania dotyczące całego środowiska. Są i zapewne pozostaną, ponieważ żadne z nich nie kwalifikuje się jako jednorazowe zadanie jakie da się wykonać i mieć za sobą.

Do owych uniwersalnych i ciągłych zadań należą w szczególności:

- Poprawa jakości i standardów działań organizacji. Standardów nie tylko w sensie technicznym ale także aksjologicznym. Innymi słowy idzie nie tylko o poszukiwanie odpowiedzi nie tylko na pytania *jak?* ale także o pytania *dlaczego i po co?* Chodzi nie tylko o trening, ale i formację.
- Integracja sektora. Zachowanie tego co specyficzne, indywidualne i nieredukowalne w działaniach każdej organizacji ale też szukanie mechanizmów wspólnego działania w sytuacjach kiedy jest to konieczne.
- Ochrona przed nadużyciami wewnątrz sektora. Zbudowanie mechanizmów „immunologicznych”.

Promowanie dobrych wzorów, nazywanie po imieniu przypadków nadużyć.

- Poprawa wizerunku sektora pozarządowego - jego czytelności i wiarygodności w oczach opinii publicznej. Głębsze społeczne zakorzenienie działań. Mobilizowanie społeczności lokalnych, promocja wolontariatu i indywidualnej filantropii.
- Wyrównywanie szans organizacji. Zapewnienie dostępu do niezbędnej pomocy technicznej organizacjom słabszym szczególnie w początkach działania. Zapobieganie oligarchizacji sektora. Demokratyzacja dostępu do zasobów.
- Szukanie dobrych kontaktów z innymi środowiskami i sektorami i budowanie partnerskich porozumień opartych na zrozumieniu własnej komplementarności ale i odrębności.
- Dopracowanie się dobrego podziału pracy z instytucjami administracji publicznej. Praktyczna realizacja zasady pomocniczości.
- Uczestnictwo w życiu publicznym i odnalezienie właściwego miejsca w stosunku do instytucji i środowisk politycznych. Szukanie punktu równowagi między całkowitą kontestacją i separacją od struktur politycznych z jednej strony i roztopieniem się i instrumentalizacją z drugiej. Uczestnictwo w debacie publicznej i korzystanie z wszystkich demokratycznych procedur wpływania na kształt rozwiązań prawno ustrojowych.
- Uczestnictwo w ważnych procesach o charakterze ponadnarodowym i zrozumienie własnej w nich roli. Dzielenie się doświadczeniem z innymi krajami, jak też uczenie się od innych.

Zapewne po zapoznaniu się z raportem ciągle pozostaje poczucie niedosytu. Tych którzy chcieliby wiedzieć więcej i liczą, że możemy być w tym pomocni, zachęcamy do bezpośrednich kontaktów z naszym zespołem. Przypominamy też, że ten raport i kolejne jego części, a także inne opracowania dotyczące poruszanej tu problematyki, można znaleźć na stronach www.ngo.pl